

Rapport 2009:10

Konjunkturläget

Hösten 2009

De senaste rapporterna från ÅSUB

- 2008:7 Ålänningarna och miljön - Beteende och förändringsvilja i vardagen
- 2008:8 Den åländska flyttningsrörelsen ur ett arbetsmarknadsperspektiv
- 2008:9 Grönland. En studie i dynamisk självstyrelse
- 2008:10 Konjunkturläget hösten 2008
- 2008:11 Ekonomisk översikt för den kommunala sektorn hösten 2008
- 2009:1 Ålänningarnas kultur- och fritidsvaror
- 2009:2 Mot den tredje generationens regionpolitik. Lärdomar från Nordens autonomier och perifera ö-regioner
- 2009:3 Turismens samhällsekonomiska betydelse för Åland 2008
- 2009:4 Konjunkturläget våren 2009
- 2009:5 Den åländska beskattningen. Ekonomiska effekter av alternativa framtidsscenarier 2010-2020
- 2009:6 Ekonomisk översikt för den kommunala sektorn våren 2009
- 2009:7 Behovet av finska i ålänningarnas vardagsliv. Den svenskspråkiga servicen inom offentlig sektor och handel
- 2009:8 Arbetsmarknadsbarometern 2009
- 2009:9 Ålänningarnas radiolyssnar- och TV-tittarvanor

Förord

Ålands statistik- och utredningsbyrå (ÅSUB) utarbetar två gånger per år en konjunkturrapport gällande den åländska ekonomin. Syftet med översikterna är dels att förse landskapsregeringen med aktuell information om samhällsekonomin inför budgetberedningen, dels att sprida information till allmänheten om aktiviteten i den åländska ekonomin.

Huvuddelen av ÅSUBs konjunkturanalysarbete investeras i den under våren publicerade översikt som - bland annat - bygger på en omfattande näringslivsenkät. Denna innehåller frågor om planer på nyanställningar och investeringar men också om företagens syn på det allmänna ekonomiska läget och det egna företaget och branschens konkurrenskraft och utvecklingsmöjligheter under den kommande 12-månadersperioden. Företagsenkäten görs endast under våren och uppdateringarna av flera andra viktiga konjunkturindikatorer kan av datatillgänglighetsskäl inte drivas längre fram i tiden än till början av sommaren. Höstrapporterna är därför något mindre omfattande och kan rätt långt ses som en uppdatering av den under våren publicerade konjunkturanalysen.

Föreliggande översikt inleds med ett kortfattat sammandrag av det internationella konjunkturläget med en utförligare översikt över Ålands närmarknader i Finland, Sverige och Baltikum/Ryssland. Översikten baseras på nationella och internationella konjunkturanalysen och ekonomiska data som publicerats under årets första kvartal.

Analysen av det ekonomiska läget på Åland har sammanställts på basen av data från mervärdeskatteregistret om näringslivets omsättning och löneutbetalningar ända fram till och med juni i år för tidsserieanalyser och indikationer på det rådande konjunkturläget. Bedömningen är i huvudsak gjord under september månad. Övriga indikatorer såsom valutakurser, ränteläge, inflation och förändringarna på arbetsmarknaden fram till mitten av september har också studerats.

Richard Palmer har skrivit rapporten och ansvarat för den övergripande analysen av materialet. *Jouko Kinnunen* har bidragit med behandling av tidsserier och prognosutveckling. *Maria Rundberg* har bidragit med avsnittet om den offentliga sektorns ekonomi.

Mariehamn i oktober 2009,

Bjarne Lindström
Direktör

Innehåll

Förord	1
Figurförteckning	6
Tabellförteckning	8
1. Sammanfattning	11
2. Den globala konjunkturutvecklingen	16
2.1 Begynnande återhämtning men fortsatt osäkerhet i världsekonomin	16
2.2 USA: svag återhämtning, men fortfarande stor osäkerhet	19
2.3 Eurozonen	20
2.4 Japan, Kina och Indien.....	21
2.5 Ryssland och Baltikum	22
3. Sverige och Finland	23
3.1 Sverige	23
3.2 Finland	24
4. Den åländska ekonomin	27
4.1 Allmänna utsikter.....	27
4.2 Offentliga sektorns ekonomi.....	33
4.3 Läget i det privata näringslivet.....	36
Källor och referenser (urval)	47

Figurförteckning

Figur 1. BNP-tillväxten inom Euroområdet, USA och Japan	16
Figur 2. Råolja priset på världsmarknaden januari 2007- september 2009	18
Figur 3. Centralbanksräntor januari 1996 - september 2009	18
Figur 4. Amerikanskt* (DJ) och nordiskt** (OMX) börsindex augusti 2008 – augusti 2009	19
Figur 5. Konsumenternas framtidstro i Euroområdet, Finland, Sverige och USA (januari 2008-september 2009)	20
Figur 6. Valutakurser (EUR/SEK, EUR/USD) januari 2007- september 2009	23
Figur 7. BNP-tillväxten i Finland, Sverige och på Åland	24
Figur 8. Årlig tillväxt av hushållens skulder i Finland, 2003-2008 (löpande priser)	25
Figur 9. Den öppna arbetslösheten (procent), månadsvis 2007, 2008 och 2009	29
Figur 10. Hushållens skulder som andel av den disponibla inkomsten på Åland, i Östnyland och Nyland, 2002-2007	30
Figur 11. Hushållsskulder årlig tillväxt på Åland, i Östnyland och Nyland 2003-2008 (löpande priser)	30
Figur 12. Hushållens bostadsskulder, årlig tillväxt på Åland, i Östnyland och Nyland 2003-2008 (löpande priser)	31
Figur 13. Hushållens bostadsskulder som andel av den disponibla inkomsten, 2002-2007 i Finland och på Åland	31
Figur 14. Nyregistrering av personbilar, januari 2006-juli 2009 (löpande tremånadersmedeltal och trend)	32
Figur 15. Kommunernas samlade årsbidrag, avskrivningar samt resultat, 1.000 euro	35
Figur 16. Omsättningens tillväxt kvartalsvis, januari 2007- juni 2009 (löpande priser)	37
Figur 17. Omsättnings- och lönetillväxten, hela näringslivet, januari 2005 - januari 2010	38
Figur 18. Omsättnings- och lönetillväxten inom primärsektorn, januari 2005 - januari 2010	39
Figur 19. Omsättnings- och lönetillväxten inom livsmedelsindustrin, januari 2005 - januari 2010	39

Figur 20. Omsättnings- och lönetillväxten inom övrig industri, januari 2005 - januari 2010.....	40
Figur 21. Omsättnings- och lönetillväxten inom byggsektorn, januari 2005 - januari 2010.....	41
Figur 22. Omsättnings- och lönetillväxten inom handeln, januari 2005 - januari 2010.....	42
Figur 23. Omsättnings- och lönetillväxten inom transport, januari 2005 - januari 2010.....	43
Figur 24. Omsättnings- och lönetillväxten inom hotell- och restaurang, januari 2005 - januari 2010.....	43
Figur 25. Lönetillväxten inom finanssektorn, januari 2005 - januari 2010.....	44
Figur 26. Omsättnings- och lönetillväxten, inom företagstjänster, januari 2005 - januari 2010.....	45
Figur 27. Omsättnings- och lönetillväxten inom personliga tjänster, januari 2005 - januari 2010.....	46

Tabellförteckning

Tabell 1. Nyckeltal för Åland i ÅSUBs prognos	11
Tabell 2. BNP, arbetslöshet och inflation 2007-2011	28
Tabell 3. Omsättningens tillväxt kvartalsvis (Q), 2003- 2009 (löpande priser)	37

Konjunkturutsikterna i korthet

- Botten är nådd i den globala ekonomiska krisen men återhämtningen blir utdragen och kommer att kantas av stor osäkerhet, vilket betyder att Finlands ekonomiska återhämtning kommer att vara långsam och utdragen. Detta i sin tur innebär att Åland får räkna med eftersläpande negativa, indirekta effekter, exempelvis i form av en minskad avräkningssumma under flera år framöver.
- Ålands *BNP* beräknas krympa tre år i följd; -0,7 procent 2008, och -5,8 procent i år samt -2,7 procent år 2010. Utan utflaggningar av fartyg från Åland hade *BNP*-tillväxten varit svagt positiv under dessa år.
- *Inflationen* beräknas fortsättningsvis vara låg och hamna på cirka 0,0 procent i årsgenomsnitt 2009, för att därefter stiga till 1,4 procent 2010, och *räntorna* blir fortsättningsvis låga under 2009 och början av 2010.
- *Arbetslösheten* stiger till 2,7 procent på årsbasis i år, och stiger under 2010 till 3,3 procent och 3,0 år 2011.
- *Hushållen* gynnas i den utsträckning momssänkningen på livsmedel och restaurangmat slår igenom i konsumentledet, och av det låga ränteläget, men missgynnas av sänkta priser på sina tillgångar och sämre aktieutdelning.
- *Landskapets inkomster* minskar under de kommande åren. För 2008 har avräkningsbeloppet fastställts till 199,3 miljoner euro och år 2009 beräknas den sjunka till cirka 170 miljoner euro. Också den så kallade flitpengen förväntas minska avsevärt år 2008.
- Vi bedömer att det försvagade ekonomiska läget förmodligen har fått *kommunerna* att ompröva viktiga inkomst- och utgiftsposter år 2009. Kommunernas uppskattningar av skatteinkomsternas utveckling och de planerade investeringarna har antagligen skrivits ner i förhållande till deras budget för år 2009.
- Minskningen av den offentliga sektorns konsumtion kommer att få negativa följder för tillväxten under den närmaste framtiden.
- *Det privata näringslivet* hade en stark omsättningsutveckling under 2008. Däremot var omsättningstillväxten negativ de två första kvartalen 2009, och enligt prognosen för de därpå följande två kvartalen blir den fortsatt negativ.
- *Färj- och passagerarsjöfartens* marginaler fortsätter att pressas av överkapacitet och hård konkurrens. En gradvis förstärkt svensk krona, relativt låga bunkerkostnader och höjda landpriser på alkohol gynnar intjäningen framöver. *Fraktsjöfarten*, däremot, har fått känna av nergången kanske mest av alla branscher. Det blir fortsatt kärt under den närmaste 6-månadersperioden, i väntan på att de finländska och internationella exportmarknaderna återhämtar sig.
- De åländska *bankerna* har än så länge klarat sig relativt bra genom finanskrisen. Man har inte varit direkt exponerade mot dåliga lån och krisbranscher. Det förväntat låga ränteläget ger ett lägre räntenetto trots volymökning på inlåning och utlåning.
- Vi bedömer att för att *försäkringsverksamheten* skall återvända till tidigare lönsamhetsnivå, krävs en ytterligare stabilisering av det finansiella systemet, och för sjöförsäkringar en återgång till normal tillväxt i internationella frakter.
- *Livsmedelsindustrin* har haft en negativ omsättningstillväxt, medan krisens verkningar på *övrig tillverkningsindustri* har varit mer begränsade än man kunnat befara. I dagsläget ser branschen ut att ha klarat sig genom det mest kritiska skedet.
- *Hotell- och restaurangbranschen* ser ut att ha gått bra under sommaren, och kommer nästa sommar att få en viss draghjälp av den sänkta restaurangmomsen.
- *Företags- och personliga tjänster* som varit tillväxtdrivande i den åländska ekonomin har påverkats negativt av nergången i finanskrisens spår. Omsättningstillväxten mattades av redan under 2008. Branschen får räkna med en försämrad omsättningsutveckling under 2009 jämfört med 2008.

1. Sammanfattning

Åland har ännu så länge klarat sig relativt sett bra under den djupa internationella lågkonjunkturen som började med finanskraschen hösten 2008. Inga desto mer omfattande permitteringar eller uppsägningar har genomförts. Krisen kommer dock med fördröjning att påverka de åländska företagen, den offentliga sektorn och hushållen. Botten ser visserligen ut att vara nådd i den globala ekonomiska krisen, men Finlands återhämtning blir långsam och utdragen. Detta i sin tur innebär att Åland får räkna med eftersläpande negativa, indirekta effekter, exempelvis i form av en minskad avräkningssumma under flera år framöver.

Inom det privata näringslivet såg vi att företagens omsättning sjönk kraftigt under det första halvåret 2009, och beräknas sammantaget bli svag under andra hälften av året. De indirekta följderna av krisen kommer att bli kännbara på Åland. Dels genom en fortsatt svag efterfrågan från hushållens sida men också mer långsiktigt genom de effekter som fortplantar sig via den förestående åtstramningen av den offentliga ekonomin.

Tabell 1. Nyckeltal för Åland i ÅSUBs prognos

	2007	2008	2009 ^P	2010 ^P	2011 ^P
Bruttonationalprodukt (BNP, årlig procentuell tillväxt)	4,5*	-0,7*	-5,8	-2,7	**
Arbetslöshet (procent)	2,1	2,0	2,7	3,3	3,0
Inflation (KPI, årlig procentuell förändring)	1,7	4,2	0,0	1,4	2,1
Euriborränta (3 månaders, årsgenomsnitt)	4,3	4,8	1,3	1,6	2,5
Kronkurs (EUR/SEK, årsgenomsnitt)	9,2	9,6	10,5	9,75	9,50
Råoljepris (USD per fat, årsgenomsnitt)	70	93	60	75	80

^P) prognoser, *) preliminära uppgifter, **) ingen prognos ställd

Inga desto mer dramatiska permitteringar eller avskedanden har ännu gjorts inom det privata näringslivet eller den offentliga sektorn. Inte desto mindre så kommer krisen enligt vår bedömning att synas allt tydligare under det kommande halvåret.

En negativ effekt för den åländska tillväxten kommer förmodligen att komma via åtstramningen av den offentliga sektorn. När den offentliga konsumtionen skärs ner under de kommande två åren kommer det att minska efterfrågan i den åländska ekonomin, vilket får negativa effekter för skatteunderlaget, vilket i sin tur ökar risken för ytterligare åtstramningar av de offentliga utgifterna.

Man får en negativ konjunkturförstärkning istället för den önskvärda dämpningen, eftersom det för närvarande inte finns förutsättningar för det privata näringslivet att kompensera för bortfallet av offentlig (och offentliganställdas) konsumtion. Resultatet kan bli ökad arbetslöshet eller utflyttning, vilket i sin tur på sikt betyder ytterligare minskad ekonomisk tillväxt. De reella effekterna av offentliga besparingar för hela Ålands ekonomi i denna konjunkturväxning kan alltså inte redovisas enbart i termer av strukna budgetposter, utan bör ses i ett längre perspektiv. Än så länge är arbetslösheten fortfarande måttlig jämfört med 1990-talskrisen.

Utflaggningarna av fartyg, tillsammans med den allmänna ekonomiska nedgången i hela Finland, som med fördröjning ger sämre offentliga finanser på Åland, kommer att innebära att BNP-volymin minskar. För 2008 räknar vi med en minskning motsvarande -0,7 procent, för 2009 med -5,8 procent, och slutligen med -2,7 procent 2010 (*Tabell 2*).

I huvudsak är den negativa ekonomiska tillväxten alltså en effekt av utflaggningen av färj- och passagerartonnage, även om en del av effekterna härrör sig från den globala konjunkturväxningen. Utan utflaggningar hade vi haft en svagt positiv tillväxt 2008-2010, och utan en god tillväxt av den offentliga sektorns produktionsvolym hade nedgången varit avsevärt större.

Inflationen på årsbasis under innevarande år kommer enligt vår prognos att ligga kring 0,0 procent, för att sedan gradvis stiga till 1,4 procent under 2010 och till 2,1 procent under 2011. Hög arbetslöshet i vårt närområde och förväntat långsamma prisstegringar på råvaror de kommande två åren förväntas hålla tillbaka inflationen, medan sänkningen av moms på livsmedel kommer att ge en viss press neråt på inflationen under hösten.

Den öppna arbetslösheten på Åland steg månad för månad från maj till augusti i år och ligger nu på 2,9 procent. Vi räknar i nuläget med en fortsatt gradvis ökning av arbetslösheten under hösten och vintern. Vi tror att den kan komma att ligga kring 3,3 procent under 2010, för att sedan modereras något till 3,0 procent på årsbasis under 2011.

De åländska hushållen har numera i genomsnitt skulder i förhållande till disponibel inkomst som ligger över 100 procent. Vid stigande kostnader för boräntor, och ökad arbetslöshet, riskerar högt skuldsatta hushåll att hamna i utsatta lägen.

Den offentliga sektorns ekonomi kommer att utsättas för stark press under de kommande två åren. Det syns redan i förändringarna i avräkningsbeloppet till *landskapet Åland*. För 2008 har summan fastställts till 199,3 miljoner euro och år 2009

beräknas klumpsumman sjunka till cirka 170 miljoner euro. Också den så kallade flitpengen för år 2008 förväntas minska avsevärt. Landskapets inkomster minskar alltså sammantaget under de kommande åren.

Den omedelbara orsaken är att de konjunkturkänsliga samfundsskatterna och kapitalinkomstskatterna enligt preliminära uppgifter minskade med hela 55 respektive 43 procent år 2008. Framför allt har det betalats mindre samfundsskatt från rederierna. År 2009 förväntas intäkterna av samfundsskatterna och skatterna på kapitalinkomster fortsättningsvis vara svaga. Förvärvsinkomstskatterna kommer att utvecklas svagt under år 2009 som ett resultat av utflaggingarna under året. År 2010 beräknas samfundsskatterna öka, då ekonomin långsamt förväntas börja återhämta sig.

De under 2009 planerade *kommunala* investeringarna uppgår totalt till närmare 34 miljoner euro. Dock har det försvagade ekonomiska läget förmodligen fått kommunerna att ompröva viktiga inkomst- och utgiftsposter år 2009. Kommunernas uppskattningar av exempelvis skatteinkomsternas utveckling och de planerade investeringarna har antagligen skrivits ner i förhållande till deras budget för år 2009.

Enligt preliminära uppgifter från skatteförvaltningen minskade de åländska kommunernas andel av samfundsskatterna år 2008 med cirka 55 procent eller nästan 6,3 miljoner euro jämfört med år 2007. Däremot ökade kommunalskatten preliminärt med knappt sex procent, eller nästan 3,7 miljoner euro och fastighetsskatten med fyra procent eller nästan 66 000 euro år 2008.

Bilden av konjunkturläget i det *privata näringslivet* är motsägelsefull. Tillväxten i omsättning hos företagen var överlag god i fjol. Nergången kom första kvartalet i år, men de yttre tecknen på ekonomisk nergång är fortfarande få. Arbetslösheten har visserligen ökat under året, men vi ligger långt ifrån nivåerna under 1990-talskrisen. Vi har också haft ett positivt inflyttningsnetto under de två första kvartalen 2009, och nettot förväntas bli positivt räknat på hela året i år. Vi förväntar oss en ökning av Ålands befolkning på nära 200 personer detta år.

Det dröjde till innevarande år innan krisen märktes på allvar i företagens omsättning och skattebetalningar. Nergången mellan andra kvartalet 2008 och 2009 var den kraftigaste sedan 2003. Enligt befintliga data för de två första kvartalen 2009 var omsättningstillväxten negativ, och enligt prognosen för de därpå följande kvartalen blir den fortsatt negativ.

Inom *passagerarsjöfarten* har vi för närvarande ingen omedelbar kris. Passagerarvolymer har ökat trots den ekonomiska krisen. Ett rederi har till och med

ökat sin fraktvolymer. Med måttligt stigande bunkerkostnader, och en gradvis starkare svensk krona framöver, torde nergången i omsättningens tillväxt och i resultat kunna bromsas. Därför ser den närmaste framtiden inte alldeles mörk ut för passagerarsjöfarten, även om den kommer att få leva med den hårda konkurrenssituationen under överskådlig tid.

Delar av fraktsjöfarten har däremot drabbats hårt av nergången, i synnerhet de som verkar utan längre kontrakt, men även tankersjöfarten verkar nu under mycket pressade villkor. Delar av sektorn gjorde rejäla förluster redan ifjol, och eftersom efterfrågan på fraktmarknaderna varit synnerligen svag under innevarande år, får vi räkna med fortsatta och betydligt större förluster under detta år och framöver om återhämtningen låter vänta på sig. Vikande fraktmarknader, överkapacitet och minskade fartygsvärden kan komma att leda till försäljning av bolag, uppköp, utflaggningar eller i värsta fall någon konkurs.

De åländska *bankerna* har än så länge klarat sig bra genom finanskrisen, tack vare att man inte varit direkt exponerade mot dåliga lån och krisbranscher. Bankernas räntenetto och intjäning har sjunkit på grund av lägre ränteläge trots att volymen på såväl deras inlåning såväl som utlåning ökat. Man har också på sina håll fått se en minskning av det förvaltade fondkapitalet.

Vi bedömer att för att *försäkringsverksamheten* skall stabiliseras och återvända till tidigare lönsamhetsnivå, så krävs en ytterligare stabilisering inom det finansiella systemet, och för sjöförsäkringar krävs en återgång till normala betingelser vad gäller tillväxt i internationella frakter, och en internationellt stabil omvärld.

Inom *livsmedelsindustrin* började nergången i omsättningens tillväxt från en hög nivå redan hösten 2007 och har fortsatt neråt sedan dess och enligt våra preliminära uppgifter har tillväxten under 2009 varit negativ. Inom den *övriga tillverkningsindustrin* (plast-, trävaruindustri m.m.) ser effekterna av den internationella konjunkturnergången hittills ut att ha varit mer begränsade än man kunnat befara. I dagsläget ser man ut att ha klarat sig genom det mest kritiska skedet. 60-70 personer var permitterade under våren, medan man efter sommaren endast hade ett 10-tal permitterade.

Också *byggbranschen* ser ut att ha klarat sig något bättre än vi väntade i vårens konjunkturanalys. Såväl offentliga som privata bygginvesteringar ser ut att fortsätta att ligga på i det närmaste samma nivå som hittills under året under den kommande sexmånadersperioden. Några offentliga investeringar har skjutits fram i tiden, men i och med bl.a. tillbyggnaden av sjöfartsmuseet kommer den offentliga byggnivån att hållas uppe.

Inom *hotell- och restaurang* ser omsättningstillväxten efter en hyfsad högsäsong nu ut att vika. Att lönetillväxten de senaste åren kontinuerligt legat på en högre nivå än omsättningstillväxten tyder på en svag produktivitet i branschen som helhet.

Omsättningstillväxten inom branschen *företagstjänster*, där bl.a. IT ingår, har varit negativ under 2009, enligt våra preliminära registeruppgifter. Prognosen (juli 2009-januari 2010) visar på en återhämtning och en svagt positiv tillväxt under de kommande månaderna. För branschen *personliga tjänster* visar vår prognos att trenden med avtagande tillväxt i omsättningen bryts vid halvårsskiftet 2009.

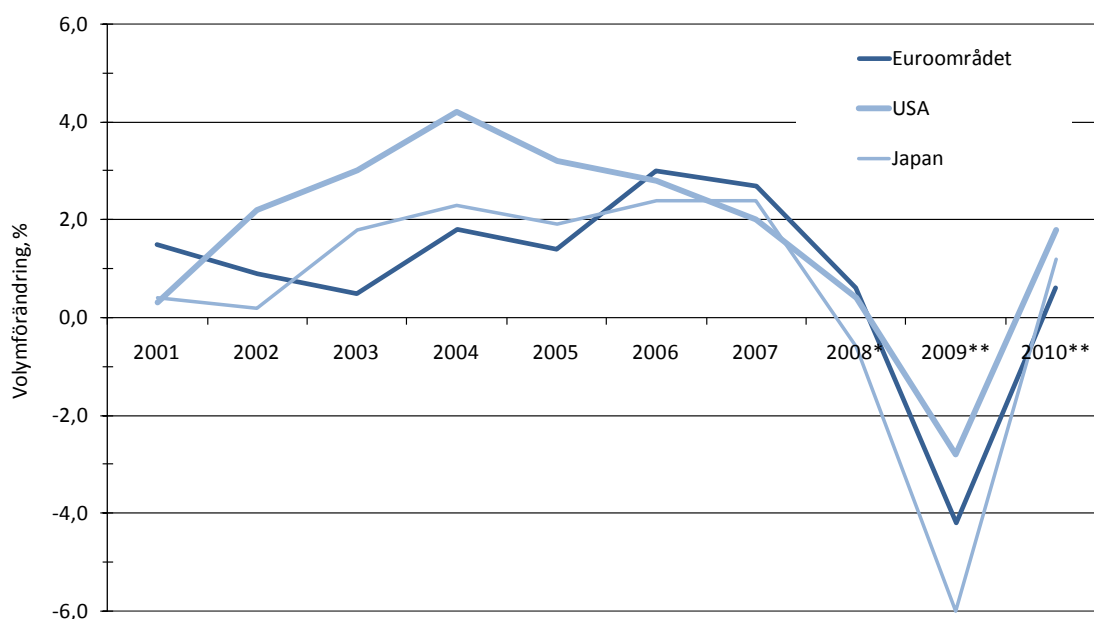
Sammantagna visar branscherna företags- och personliga tjänster en neråtgående trend i omsättningstillväxten. Den är säkert i nuläget driven av den ekonomiska lågkonjunkturen, och kommer förmodligen att fortsätta under den kommande sexmånadersperioden. Vi kan konstatera att *tjänstebanschen som under de senaste åren varit tillväxt drivande i den åländska ekonomin definitivt påverkats av nergången i finanskrisens spår.*

2. Den globala konjunkturutvecklingen

2.1 Begynnande återhämtning men fortsatt osäkerhet i världsekonomin

I september 2008 blev det uppenbart att världens finansmarknader stod inför en kollaps, efter det att den amerikanska storbanken Lehman Brothers gått omkull. Finanskraschen som följde spillde sedan över till den reala ekonomin med en allmän och djup ekonomisk tillbakagång i den globala ekonomin som följde.

Figur 1. BNP-tillväxten inom Euroområdet, USA och Japan

Källor: Eurostat, SC, SCB, IMF, KI, Finansministeriet (Finland), ÅSUB

*) preliminära uppgifter **) prognos

Kollapsen i den internationella efterfrågan slog hårt mot de exportberoende finländska och svenska ekonomierna. Som en följd av detta har arbetslösheten i länderna redan skjutit i höjden, och kommer att fortsätta att stiga under nästa år.

En allmän uppfattning om att nergången i den globala konjunkturen nu har nått botten, har spridit sig bland bedömare. Men det är ännu så länge svårt att sja om hur länge vi får vänta på en verklig återhämtning, och hur länge det sedan dröjer innan världsekonomin har återgått till något slags normalläge. Den nuvarande fasen i återhämtningen bärs till

stora delar upp av de offentliga penning- och finanspolitiska stödinsatserna världen över, och om och när dessa förlorar i kraft kan återhämtningen komma av sig. Om de globala politiska stödåtgärderna inte lyckas bidra till att skapa en balans mellan ekonomisk stimulans och långsiktig hållbarhet, kan förhållandena på finansmarknaden återigen bli ogynnsamma.

Det finns alltså fortfarande en oro för en mer utdragen negativ återkoppling mellan den reala ekonomin och en finansmarknad där förtroendet ännu inte återställts. Dessutom finns en risk för oförutsedda prisökningar på olja och andra råvaror, ett ökat protektionistiskt tryck och okontrollerad korrigering av globala obalanser.¹

Inte desto mindre har goda tecken kunnat avläsas först och främst i de asiatiska tillväxtekonomiernas snabba återhämtning, och i en åtföljande återhämtning på råvarumarknaderna. Sammantaget kan tillväxtekonomierna i Asien komma att växa med 5 procent i år, samtidigt som G7-ländernas ekonomier ser ut att komma att minska med cirka 3 procent.

Överraskande för många bröt de dominerande europeiska ekonomierna Tyskland och Frankrike, sina respektive nergångar enligt siffror som publicerades i mitten av augusti, och befinner sig sedan dess definitionsmässigt inte längre i recession.² England, däremot, med sin stora finanssektor, ser ut att få vänta längre på starka positiva signaler.

Oljepriset på världsmarknaden som visat en stigande trend sedan årsskiftet, har nu stabiliserats kring 70 USD per fat och kommer möjligen att stiga ytterligare något under vintern, i takt med att resursutnyttjandet och investeringarna i den globala ekonomin ökar (*Figur 2*). Priset ligger nu i nivå med priset för två år sedan. Årsgenomsnittet låg beräknat på perioden fram till och med slutet av augusti på 55 USD fatet, vilket var vår tidigare prognos för hela året. Vi har nu reviderat upp det prognostiserade årsgenomsnittet för 2009 till 60 USD per fat. Vi räknar också med en gradvis ökning av oljepriset under nästa år (75 USD/fat i genomsnitt). Att uppgången inte förväntas bli starkare beror på att det för närvarande råder en överkapacitet inom branschen.

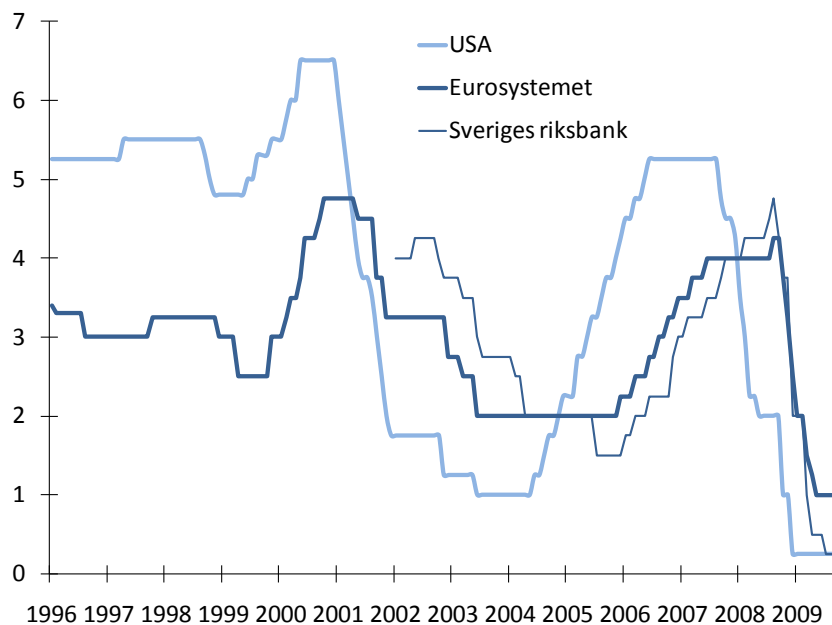
¹ European Central Bank (2009) *Monthly Bulletin*, September

² *Dagens industri*, fredag 14 augusti 2009

Figur 2. Råoljepriset på världsmarknaden januari 2007- september 2009

Figur 3. Centralbanksräntor januari 1996 - september 2009

Centralbankerna i världen har sänkt sina styrräntor till rekordlåga nivåer, som ett svar på upptorkningen av det globala kreditflödet. Som framgår av *Figur 3* ligger såväl amerikanska FEDs som ECBs och den svenska riksbankens styrräntor på historiskt låga nivåer. Vi räknar med en gradvis höjning av styrräntorna inom eurozonen och i Sverige under 2010 och 2011. Det troliga är att de krupit upp till cirka 2 procent i slutet av nästa år och att de sedan fortsätter upp till normalläget 3 procent i slutet av 2011.

De nordiska börsindexen såg redan i våras ut att ha bildat 'bottenformationer', som skulle kunna tyda på att också den allmänna botten på lågkonjunkturen var på väg att nås. En sakta återhämtning har skett på världens börser och vi är nu tillbaka på nivå motsvarande den i början av oktober 2008 (*Figur 4*). Många varnar dock för att värdesteplingarna på börserna i många fall kan vara ihåliga.

Figur 4. Amerikanskt* (DJ) och nordiskt** (OMX) börsindex augusti 2008 – augusti 2009

*) Dow Jones Industrial Average Index **) OMX Nordic 40

Källa: Dagens industri (www.di.se)

Andra indikatorer tyder på att återhämtningen är långt ifrån säkrad. Ledande internationella sjöfartsindex (som *Baltic Dry Index* (BDI)) visade en uppåtgående trend under årets två första kvartal efter att index vid årsskiftet nådde sin botten. Under det tredje kvartalet har trenden dock vänt tillbaka till det negativa.

2.2 USA: svag återhämtning, men fortfarande stor osäkerhet

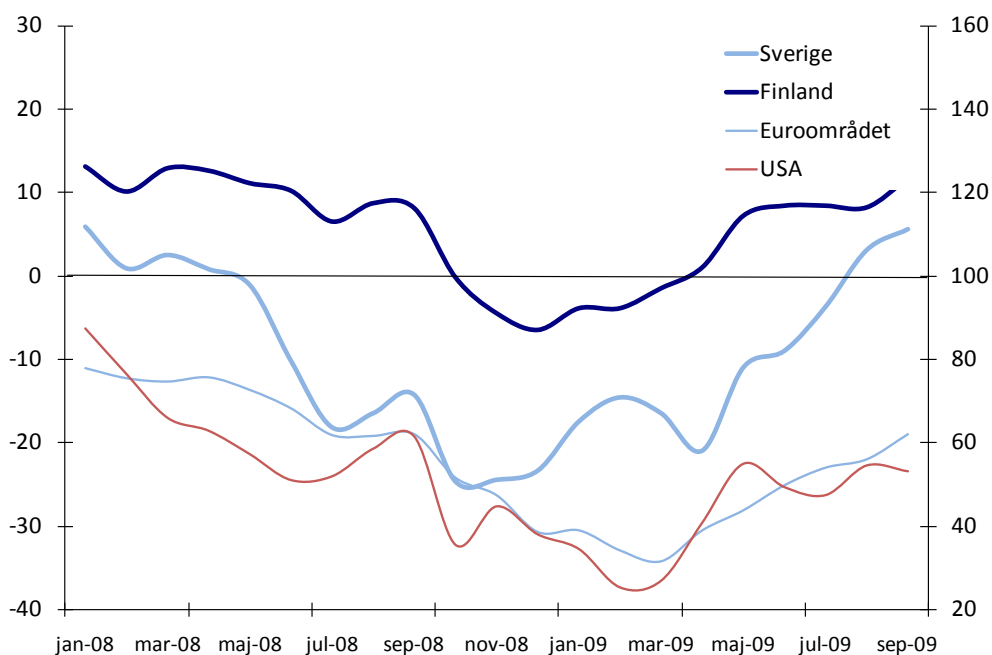
Nergången i den amerikanska ekonomin har nu bromsats upp. De kraftiga penning- och finanspolitiska stimulanserna har lett till en stabilisering av finansmarknaderna. Det har också syns tecken på en svag återhämtning av fastighetsmarknaden, även om man i nuläget har ett stort utbudsöverskott av bostäder på marknaden, vilket kan tyda på försämrade utsikter den närmaste tiden.

Enligt den indikator som mäter hushållens förtroende för ekonomin (*CCI Consumer Confidence Indicator*) stärktes amerikanernas tilltro något i augusti, men föll sedan illavarslande nog tillbaka i september. Ett perspektiv på den utdragna pessimismen hos de amerikanska hushållen ger det faktum att senast man nådde upp till indikatorns medelvärde för åren 2000-2008 var för två år sedan; i september 2007.

Det ser ut att dröja innan en verklig stabilisering skett i den amerikanska ekonomin. Hushållens konsumtion kommer förmodligen att hållas tillbaka av deras behov att spara, och sänka sina skuldnivåer som ackumulerats under tidigare år.

USAs bruttonationalprodukt förväntas minska med -2,8 procent under innevarande år, för att 2010 öka med 1,8 procent och med 2,8 procent 2011 (*Figur 1*).

Figur 5. Konsumenternas framtidstro i Euroområdet, Finland, Sverige och USA (januari 2008-september 2009)

Källor: The Conference Board, Eurostat, Statistikcentralen, Konjunkturinstitutet

2.3 Eurozonen

Inom Euroområdet sjönk den samlade produktionen något mindre än väntat under årets andra kvartal; med 0,1 procent. Orsaken till detta är förmodligen stimulanspaketet, en ökande inhemsk konsumtion, och en positiv vändning i utrikeshandeln.

BNP-tillväxten i euroområdet ser ut bli svagare än i USA (*Figur 1*). Vi räknar med en minskning av den samlade produktionen motsvarande -4,2 procent i år, en positiv

tillväxt på 0,6 procent nästa år och 1,7 procent 2011.

Konsumentförtroendet inom Eurozonen har visat en positiv trend sedan mars i år (*Figur 5*). Ändå ligger man fortfarande en bit under långtidsmedelvärdet för 2000-2008 (-10,3). För att förtroendet skall fortsätta att förbättras krävs att arbetsmarknadsläget inte försämras på ett oförutsätt sett, och att den utländska efterfrågan stärks, så exportindustrin kan återta något av förlorad mark.

Pris- och kostnadsutvecklingen inom euroområdet hittills under året har präglats av det låga resursutnyttjandet och låga råvarupriser, och så ser det ut att förbli under det närmaste halvåret. Den årliga inflationstakten förväntas ändå åter bli positiv under de kommande månaderna. På ett års sikt förväntas inflationen förbli svagt positiv med en dämpad pris- och kostnadsutveckling. Förmodligen kommer inte ECB att se sig nödgad att höja styrräntan förrän om cirka ett år.

2.4 Japan, Kina och Indien

Nergången i ekonomisk aktivitet i *Japan* bromsades upp under andra kvartalet 2009, efter fyra kvartal i rad med negativ tillväxt. På kvartalsbasis ökade produktionen svagt andra kvartalet 2009. Ökningen återspeglar dels en positiv tillväxt för exporten dels är den resultatet av den japanska regeringens massiva finanspolitiska stimulanser. Den allmänna bedömningen är att de ekonomiska utsikterna i Japan gradvis kommer att förbättras under det kommande halvåret.

Den jämförelsevis starka återhämtningen i Sydostasien beror på finanspolitiska stimulansåtgärder, en expansiv penningpolitik som stödde investeringarna i regionen, skattesänkningar, och statliga subventioner. Därtill fick låga räntor och en mycket låg, eller till och med negativ, inflation positiva effekter på de reala disponibla inkomsterna och på privatkonsumtionen i många ekonomier.

Även om det internationella handelsutbytet fortfarande ligger under nivåerna före krisen slog till för ett år sedan, är utrikeshandeln, och då i synnerhet den interregionala handeln, en viktig faktor som stöder återhämtningen.

I *Kina* steg BNP-tillväxten på årsbasis till 7,9 procent andra kvartalet 2009, jämfört med 6,1 procent första kvartalet. På årsbasis beräknas den kinesiska ekonomin växa med drygt 8 procent i år, för att ytterligare stärkas under de kommande två åren.

Man lyckades hålla uppe investeringsnivån genom omfattande finanspolitiska stimulanspaket. Betecknande nog för de nya tiderna vi lever i, är att det är Kina och inte

USA som genom sin importtillväxt bidragit till den begynnande återhämtningen i den globala ekonomin. Tillväxten av importen i sin tur är beroende av den snabba ökningen av de offentliga investeringarna. Också exporten håller på att återhämta sig, men i en långsammare takt.

I *Indien* har den ekonomiska aktiviteten börjat återhämta sig. BNP-tillväxten steg på årsbasis till 6,1 procent andra kvartalet 2009, jämfört med 5,8 procent första kvartalet. På årsbasis beräknas BNP-tillväxten bli ca 6 procent i år, 7 procent nästa år och sedan cirka 8 procent 2011.

2.5 Ryssland och Baltikum

Rysslands ekonomi drabbades av ett historiskt ras i samband med finanskrisen. Man räknar med en minskad produktion i storleksordningen -8,7 procent under 2009. Krisen har slagit hårt mot landets skogs-, pappers- och massaindustri, oljeexport, och mot landets banksystem. Det kraftiga fallet i den samlade ryska produktionen har nu bromsats upp. Från och med juni har landet haft en svag positiv BNP-tillväxt.³ Återhämtningen förväntas fortsätta och tillväxten i BNP förväntas bli i storleksordningen 2 procent i år och möjligtvis runt 8 procent 2011.

Nergången för de baltiska länderna har varit dramatisk. Regeringarna har sett sig nödgade att genomföra kraftiga åtstramningar, bland annat för att undvika devalveringar, vilket ytterligare minskat tillväxten.⁴ Hushållen har överlag fått uppleva en kombination av lönesänkningar, skattechöjningar, och ökad risk för arbetslöshet.

Estlands ekonomi förväntas minska med -13,6 procent i år, och arbetslösheten närmar sig 15 procent. Nergången i Estlands ekonomi förväntas fortsätta även nästa år, bedömningen är att BNP minskar med cirka -0,5 procent, först därefter, under 2011, vänder det till en positiv tillväxt på årsbasis (cirka 4,0 procent).

³ Finlands bank (2009) *BOFIT Weekly* 35, 28.8.2009

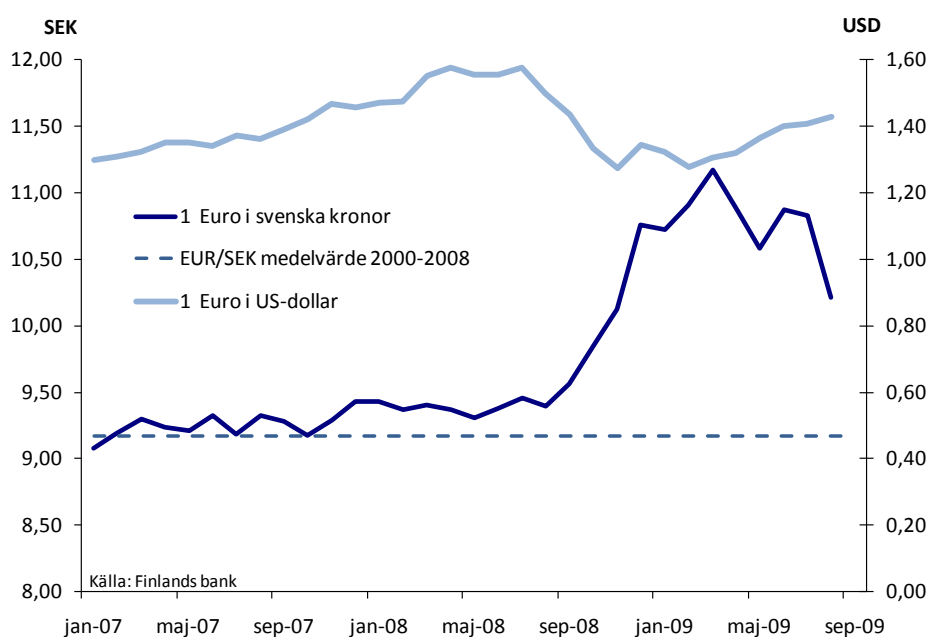
⁴ SEB (2009) *Nordic Outlook*, September 2009

3. Sverige och Finland

3.1 Sverige

Industrikonjunkturen kan nu ha vänt i Sverige – det tyder ett högre inköpsindex från företagen på. Också hemmamarknaden ser ut att börja återhämta sig, med en ökande efterfrågan på bolån, och ökande försäljning av sällanköpsvaror.

Figur 6. Valutakurser (EUR/SEK, EUR/USD) januari 2007- september 2009

Ändå är det ekonomiska läget i Sverige fortsatt kärvt. I augusti i år kunde man konstatera att det var sjuttonde månaden i rad som industriproduktionen i landet minskade.⁵ Den allmänna meningen bland analytiker verkar dock vara att konjunkturen nu har bottnat och att vi kan komma att få se en ökning av BNP på kvartalsbasis, förutsatt att exportindustrin får behövlig hjälp av en stigande internationella efterfrågan. Jämfört med Finland har Sverige än så länge en fördel i den lågt värderade kronan i sin återhämtningsprocess. Kronan håller emellertid på att sakta återvinna terräng (*Figur 6*) och beräknas nästa år lägga sig på ett årsgenomsnitt på cirka 9,75 per euro (*Tabell 1*).

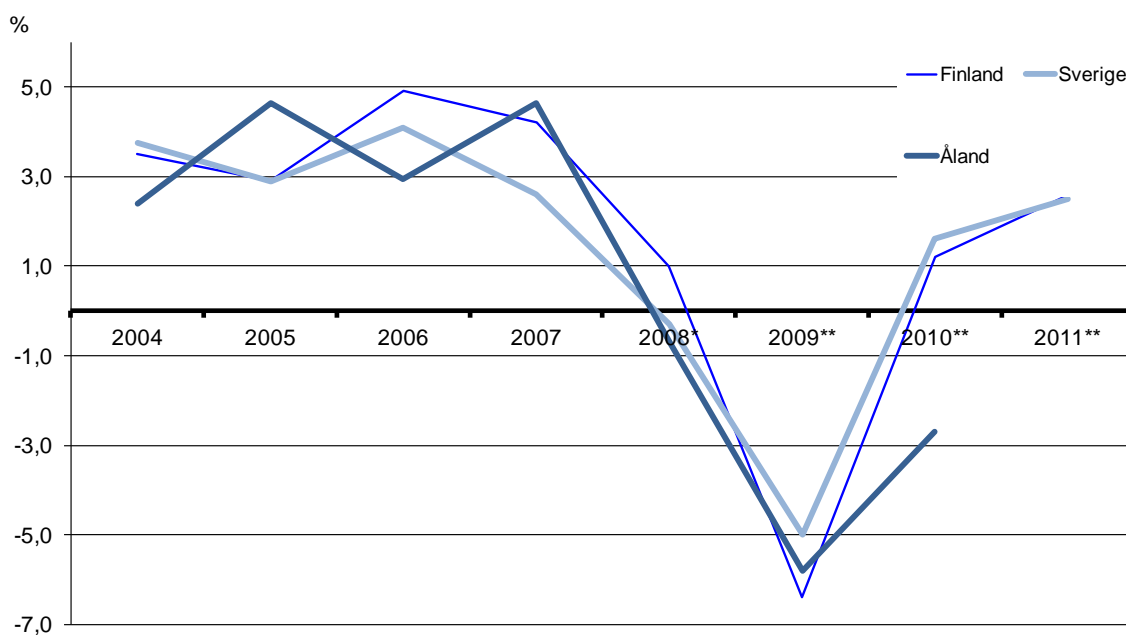
⁵ *Dagens industri*, fredag 14 augusti 2009

Sverige har redan en för landet exceptionellt hög arbetslöshet, som ser ut att hamna på 9 procent på årsbasis innevarande år, för att stiga ytterligare under 2010, och sjunka tillbaka endast marginellt under 2011.

De svenska hushållens förtroende för ekonomin har stigit kontinuerligt sedan maj i år, enligt Konjunkturinstitutets mätningar, men man ligger ändå fortfarande klart under långtidsmedelvärdet.⁶

Sveriges BNP-tillväxt ser ut att bli cirka -5,0 procent detta år, för att sedan vända till det positiva 2010 (1,6 procent) och ytterligare förbättras året därpå (2,5 procent) (Figur 7).

Figur 7. BNP-tillväxten i Finland, Sverige och på Åland

Källor: ÅSUB, Statistikcentralen, SCB, Finlands Bank, Riksbanken, Konjunkturinstitutet (SE)., Svenska och finska Finansministerierna, ETLA, Aktiabanken, Nordea, SEB, Löntagarnas forskningsinstitut (FI)

*prel.uppgifter för Åland **prognos

3.2 Finland

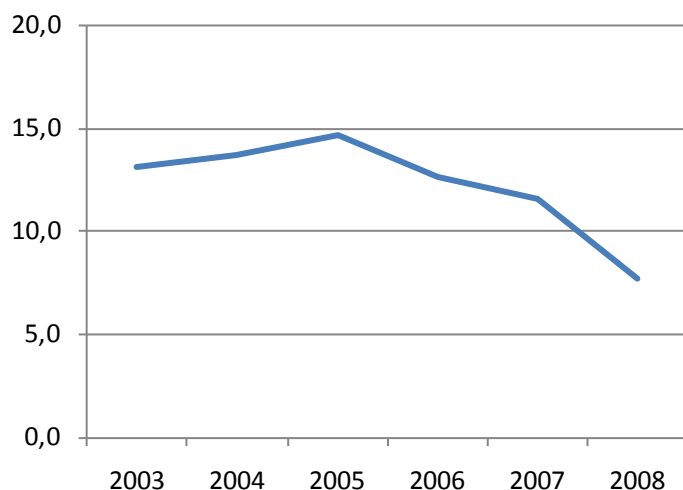
Som en liten, öppen ekonomi har Finland drabbats hårt av den internationella ekonomiska krisen. Skogsindustrin har tappat marknader och konkurrenskraft. Tillverkningen har t.o.m. delvis flyttat till Sverige som en följd av den konkurrensfördel som kronkursens försvagning givit svenska tillverkare.

⁶ Medelvärdet för svenskarnas hushållsförtroende (CCI) 2000-2008 var 9,1.

Exportindustrin drabbades av en exceptionell nergång som började under hösten 2008. För den starkt exportberoende finländska ekonomin kan det komma att betyda att industriproduktionen kommer att minska med cirka 10-15 procent under 2009-2010. Återhämtningen för den finländska ekonomin är beroende av en uppgång på de internationella exportmarknaderna. Den finländska ekonomins ensidiga beroende av skogs- och telekomindustrin, innebär en fortsatt känslighet och sårbarhet.

Det ser in skrivande stund (i början av oktober) ut som om återhämtningen kan komma något tidigare än vi väntade i vårens prognos. Efterfrågan på våra exportmarknader ser ut att repa sig snabbare än förväntat. Från Tyskland och Sverige, båda viktiga marknader för Finland, har det kommit allt fler positiva signaler den senaste månaden. Vi räknar dock med att Finlands ekonomiska återhämtning kommer att bli långsam och utdragen. Detta i sin tur innebär att Åland får räkna med eftersläpande negativa, indirekta effekter, exempelvis i form av en minskad avräkningssumma under flera år framöver.

Figur 8. Årlig tillväxt av hushållens skulder i Finland, 2003-2008 (löpande priser)

Källa: Egen bearbetning av data från Statistikcentralen

Hushållens förtroende för ekonomin har förstärkts gradvis efter årsskiftet och ligger nu på samma nivå som innan krisen slog till för ett år sedan (*Figur 5*). Senaste månad man låg över långtidsmedelvärdet var i april 2008. Den utdragna osäkerhet om framtiden som krisen för med sig har inneburit att hushållen ökat sitt sparande, vilket i sin tur visade sig i en avtagande tillväxt av hushållens skulder redan under 2008 (*Figur 8*).

Livsmedelspriserna har stigit kraftigt under de senaste två åren. Sänkningen av moms på livsmedel från början av oktober i år från 17 till 12 procent innebär givetvis i den mån den slår igenom i konsumentledet en inbesparing för genomsnittfinländaren. Vi bedömer att effekten för konsumenterna kommer att vara övergående, eftersom denna sänkning kommer att åtföljas av en allmän momshöjning med 1 procent den 1/7 2010.

Trots att ekonomin nu går in i en första återhämtningsfas, säger de flesta prognoser att arbetslösheten kommer att fortsätta att stiga från dagens 9 procent, förmodligen med ett par procentenheter det närmaste året.

BNP-tillväxten, slutligen, ser ut att bli ännu svagare detta år än vi räknade med i vårens prognos. Vår bedömning är i dagsläget att tillväxten för 2009 blir starkt negativ; -6,4 procent, att den sedan vänder till det svagt positiva 2010; 1,2 procent, för att sedan ytterligare stärkas till 2,6 procent under 2011 (*Figur 7*).

4. Den åländska ekonomin

4.1 Allmänna utsikter

Medan man i omvärlden redan börjat tala om återhämtning har krisen ännu inte slagit till med kraft på Åland. För landskapet kommer krisens effekter snarare smygande och med eftersläpning. På ytan ser det alltså relativt lugnt ut, men effekterna börjar visa sig på alltfler ställen i konkreta siffror, exempelvis i registeruppgifter på företagens omsättning och löneinbetalningar. De indirekta följderna av krisen kommer att bli kännbara på Åland. Dels genom en fortsatt svag efterfrågan från hushållens sida men också genom de effekter som fortplantar sig via den förestående åtstramningen av den offentliga ekonomin.

Även om inga desto mer dramatiska permitteringar eller avskedande har gjorts inom det privata näringslivet eller den offentliga sektorn så kommer krisen enligt vår bedömning att synas allt tydligare under det kommande halvåret.

En negativ effekt för den åländska tillväxten kommer förmodligen att komma via åtstramningen av den offentliga sektorn. När den offentliga konsumtionen skärs ner under de kommande åren innebär det en minskad efterfrågan i den åländska ekonomin, och detta i sin tur får negativa effekter för skatteunderlaget, vilket i sin tur ökar risken för ytterligare framtida åtstramningar av de offentliga utgifterna.

Man kan på så sätt få en negativ konjunkturförstärkning istället för den önskvärda dämpningen, eftersom det för närvarande inte finns förutsättningar för det privata näringslivet att kompensera för bortfallet av offentlig (och offentliganställdas) konsumtion. Resultatet kan bli ökad arbetslöshet eller utflyttning, vilket i sin tur på sikt betyder ytterligare minskad ekonomisk tillväxt. De reella effekterna av offentliga besparingar i denna konjunkturnergång kan alltså inte redovisas enbart i termer av strukna budgetposter, utan bör ses i ett längre perspektiv.

Sjöfarten är stommen i den åländska ekonomin – om än en gradvis krympande sådan. Passagerarrederierna har än så länge klarat sig relativt bra genom krisen, medan delar av fraktsjöfarten drabbats hårt av nergången, i synnerhet de som verkar utan längre kontrakt, men även tankersjöfarten verkar nu under pressade villkor. Överlag kan inom fraktsjöfarten vikande fraktmarknader, överkapacitet och minskade fartygsvärden komma att leda till försäljning av bolag, uppköp, utflaggningar eller i värsta fall någon konkurs.

En allvarlig sjöfartskris skulle ofrånkomligen bli en svår åländsk kris, men så länge de stora aktörerna är så pass finansiellt stabila som de i nuläget är, är den risken liten. Det är för närvarande frågan om hur länge de pressade allmänna verksamhetsvillkoren och försämrade lönsamheten kommer att fortgå inom branschen.

Liksom i vårens prognos tror vi att vi kommer att få se en krympande BNP för Åland tre år i rad (Figur 7). I huvudsak är detta en effekt av utflaggningen av färj- och passagerartonnage, även om en del av effekterna härrör sig från den globala konjunkturertergången. Utan utflaggningar hade vi haft en svagt positiv tillväxt 2008-2010, och utan en god tillväxt av den offentliga sektorns produktionsvolym hade nergången varit avsevärt större.

Utflaggningarna av fartyg, tillsammans med den allmänna ekonomiska nedgången i hela Finland, som med fördröjning ger sämre offentliga finanser på Åland, gör att BNP-volymer minskar. För 2008 räknar vi med en minskning motsvarande -0,7 procent, för 2009 med -5,8 procent, och slutligen med -2,7 procent 2010 (Tabell 2).

Tabell 2. BNP, arbetslöshet och inflation 2007-2011

	2007	2008	2009 ^P	2010 ^P	2011 ^P
Bruttonationalprodukt (BNP, årlig procentuell tillväxt)	4,5*	-0,7*	-5,8	-2,3	**
Arbetslöshet (procent)	2,1	2,0	2,7	3,3	3,0
Inflation (KPI, årlig procentuell förändring)	1,7	4,2	0,0	1,4	2,1

*) Preliminära uppgifter ^P) Prognos **) Ingen prognos för Åland

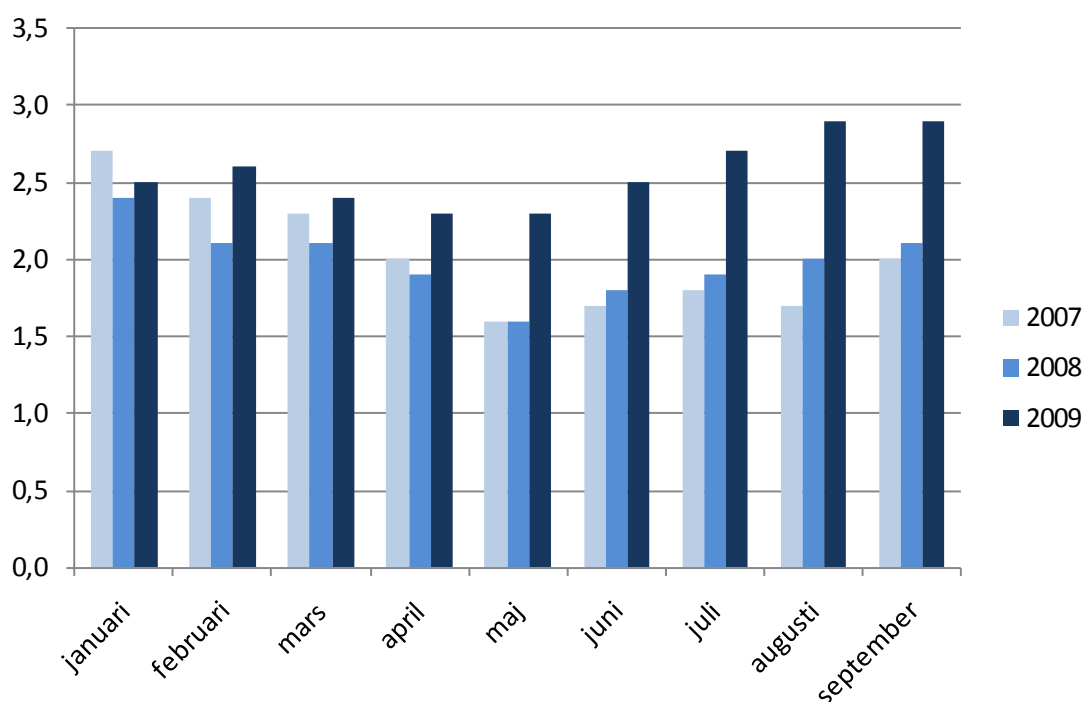
Vi kommer att ha en fortsatt låg *inflation* under prognosperioden men med något högre energipriser under hösten och ett högre resursutnyttjande i omvärlden under vintern och våren, och högre priser på kläder och skor blir effekten en press uppåt på den allmänna prisnivån. Sänkningen av momsens på livsmedel kommer däremot att ge en viss press neråt på inflationen under hösten. Vi räknar med att effekten på den allmänna prisnivån av sänkningen av momsens på livsmedel som genomfördes i oktober i år och höjningen av den allmänna momssatsen till 23 procent nästa år i stort sett kommer att ta ut varandra under 2010.

Vår inflationsprognos framgår av *Tabell 2*. Vi räknar med att prispförändringen på årsbasis under innevarande år kommer att ligga kring 0,0 procent, för att sedan gradvis stiga till 1,4 procent under 2010 och 2,1 procent under 2011. Den förväntat höga arbetslösheten i vårt närområde och utsikterna om relativt långsamma prisstegringar på råvaror de två kommande åren förväntas hålla tillbaka inflationen.

Räntorna, som fortfarande ligger historiskt lågt, ser ut att fortsätta att ligga kvar på en låg nivå även nästa år (*Tabell 1*). 3-månaders Euriborräntan förväntas stiga och lägga sig kring 1,6 procent nästa år, för att under 2011 stiga till 2,5 procent. Det gör att de relativt högt skuldsatta åländska hushållen (*Figur 10*) kan se fram mot åtminstone två år av relativt lågt, men ändå stigande ränteläge.

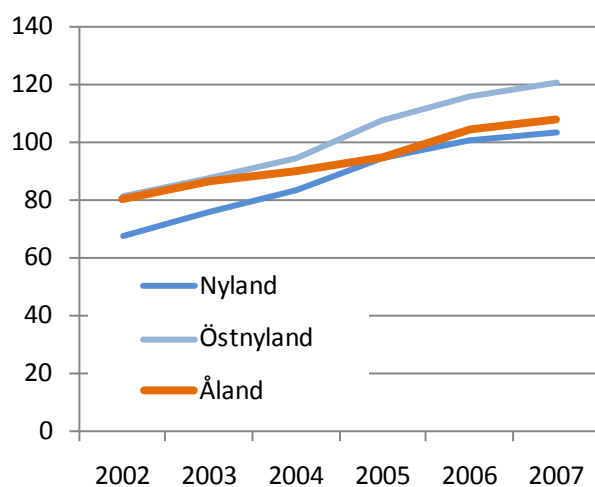
Sysselsättningsläget på Åland försämrades månad för månad mellan maj och augusti i år och den öppna arbetslösheten låg i september på 2,9 procent. Av *Figur 9* som visar arbetslösheten månadsvis under 2007, 2008 och 2009, framgår ett växande gap mellan årets nivåer och de två tidigare åren. Ändå ligger arbetslösheten långt under den nivå som rådde under lågkonjunkturen på 1990-talet. Vi räknar i nuläget med en fortsatt gradvis ökning av arbetslösheten under hösten och vintern. Under 2010 tror vi att den kan komma att stiga till 3,3 procent, för att sedan modereras något till 3,0 procent på årsbasis under 2011 (*Tabell 2*).

Figur 9. Den öppna arbetslösheten (procent), månadsvis 2007, 2008 och 2009

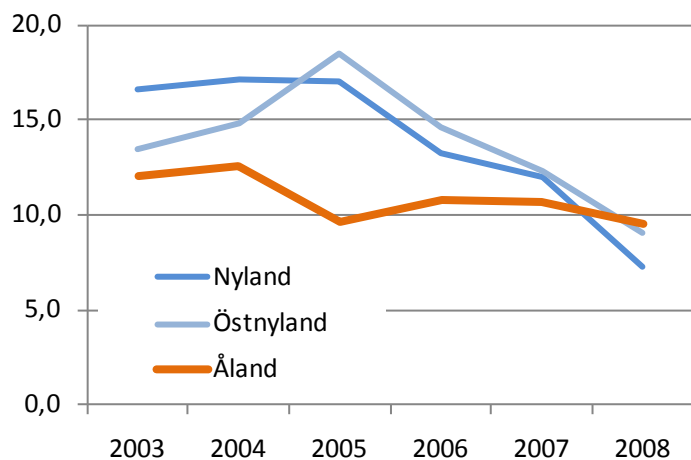
De åländska hushållens skuldkvot har ökat gradvis under 2000-talet. Utvecklingen har skett parallellt med den för hela Finland (*Figur 10*). De åländska hushållen är jämförelsevis mer skuldsatta än det finländska genomsnittet. Ser man landskapsvis är de åländska hushållen ändå mindre skuldsatta än de i Öst-Nyland. Vi kan också notera att de åländska hushållens skulder sedan 2006 överstiger den disponibla årliga inkomsten hos dessa hushåll.

Figur 10. Hushållens skulder som andel av den disponibla inkomsten på Åland, i Östnyland och Nyland, 2002-2007

Källa: Egen bearbetning av data från Statistikcentralen

Figur 11. Hushållsskuldernas årliga tillväxt på Åland, i Östnyland och Nyland 2003-2008 (löpande priser)

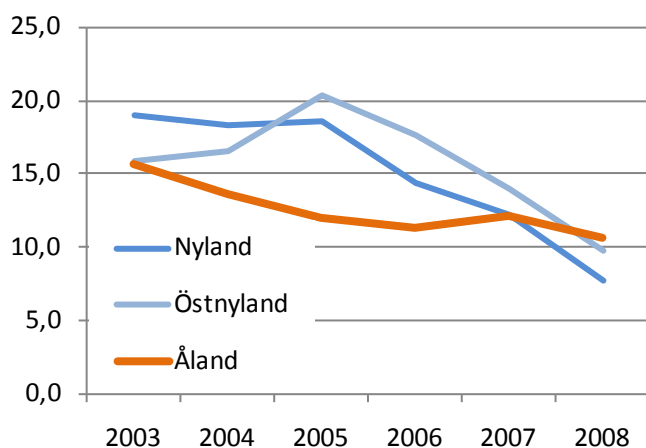

Källa: Egen bearbetning av data från Statistikcentralen

Den årliga tillväxten av hushållens samlade skuldstock har minskat i Finland överlag efter en toppnivå år 2005. På Åland har tillväxten sedan dess planat ut och legat kring 10-11 procent (*Figur 11*).

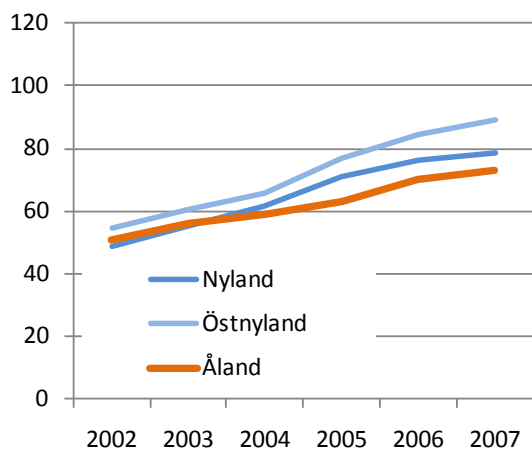
Tillväxten av de finländska och åländska hushållens bostadslån har varit stark på senare år (*Figur 12*). Lånens andel av den disponibla inkomsten ökade från 45 till 72 procent i hela Finland under perioden 2002-2007 och, som framgår av *Figur 13*, från 50 till 73 procent på Åland.

Figur 12. Hushållens bostadsskulder, årlig tillväxt på Åland, i Östnyland och Nyland 2003-2008 (löpande priser)

Källa: Egen bearbetning av data från Statistikcentralen

Figur 13. Hushållens bostadsskulder som andel av den disponibla inkomsten, 2002-2007 i Finland och på Åland

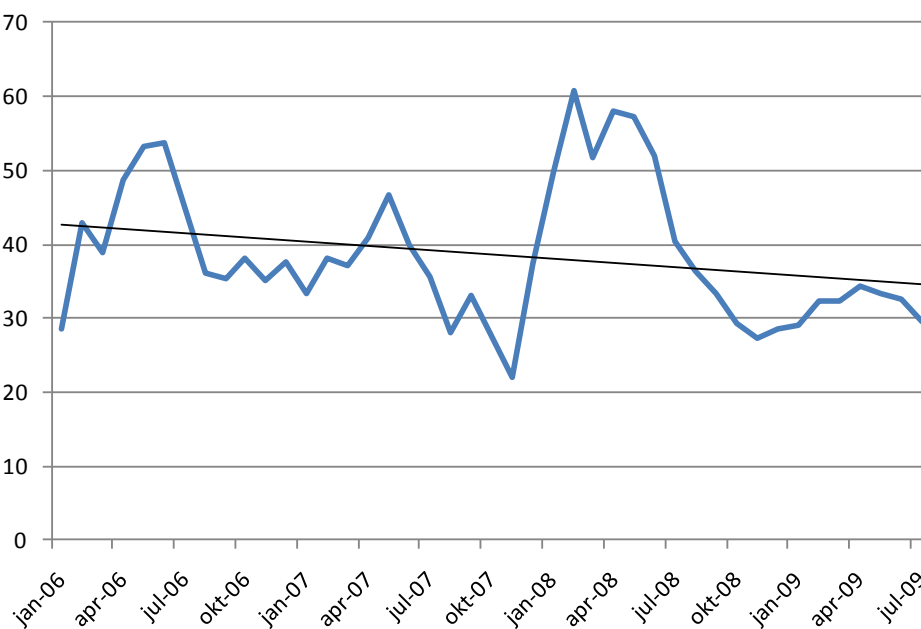
Källa: Egen bearbetning av data från Statistikcentralen

Ökningen av krediterna har alltså varit högre än tillväxten av de disponibla inkomsterna. Förtroendet för ekonomin har varit starkt, räntorna låga och de ekonomiska utsikterna goda.

De åländska hushållens skuldsättningsgrad har alltså stigit till en historiskt hög nivå. Med fallande tillgångspriser, stigande kostnader för boräntor, och om vi får se en ökad arbetslöshet, riskerar högt skuldsatta hushåll att hamna i utsatta lägen. När räntorna börjar stiga finns en risk att hushåll med lägre inkomster får ökade svårigheter att klara räntor och amorteringar.

Vi räknar med att de åländska hushållens konsumtionsökning har försvagats under året och att deras sparkkvot stigit. Realinkomsterna kommer att fortsätta att utvecklas svagt under hösten och vintern. Vi kan också förvänta oss en minskning av skuldsättningsgraden i hushållssektorn under det kommande halvåret.

Figur 14. Nyregistrering av personbilar, januari 2006-juli 2009 (löpande tremånadersmedeltal och trend)

Källa: Egen bearbetning av data från Ålands Motorfordonsbyrå

Nyregistreringen av personbilar köpta på Åland har visat en vikande trend sedan början av 2006 (Figur 14). Särskilt tydlig har nergången varit från toppen i början av 2008. Nyregistreringen har sedan augusti 2008 legat klart under medelvärdet för de senaste fyra åren vilket kan vara ett utslag av den försvagade konsumtion och ökande sparande

som följer i ekonomiska kristider. Även om en del av förklaringen till nergången ligger i ökad direktimport av personbilar, är den förmodligen delvis också ett utslag av hushållens ökade sparbenägenhet, sedan krisen slog till hösten 2008.

4.2 Offentliga sektorns ekonomi

Landskapet Ålands budget finansieras till stor del av ett avräkningsbelopp på 0,45 procent av statens inkomster (exklusive upplåning). Hösten 2008 försämrades snabbt det ekonomiska läget i Finland och under vintern fördjupades recessionen, vilket har påverkat avräkningsinkomsten negativt. Dessutom införde staten skattelättnader år 2008, som medförde att statens inkomster och sålunda avräkningsbeloppet minskade. Ålandsdelegationen var sålunda tvungen att hösten 2009 skriva ned beloppet för år 2008 med cirka 5,5 miljoner euro, ett belopp som landskapet måste betala tillbaka. Avräkningsbeloppet för 2008 har fastställts till 199,3 miljoner euro och år 2009 beräknas klumpsumman sjunka till cirka 170 miljoner euro.

Som om detta inte vore nog kommer den så kallade flitpengen, som blir aktuell då de i landskapet debiterade inkomst- och förmögenhetsskatterna överstiger 0,5 procent av motsvarande skatt för hela Finland, att minska avsevärt år 2008⁷. 2008 års belopp för skattegottgörelsen tas upp i 2010 års budget, vilket betyder att landskapets inkomster sammantaget minskar under kommande år.

Orsakerna till den stora minskningen av skattegottgörelsen ifjol kan delvis förklaras med att de konjunktur känsliga samfundsskatterna och kapitalinkomstskatterna minskade enligt preliminära uppgifter med hela 55 respektive 43 procent år 2008. Den snabba nedgången av samfundsskatterna kan förklaras med att den för Åland så viktiga sjöfarten under år 2008 drabbades av höga bunkerkostnader, en svag svensk krona och en mycket snabbt avtagande efterfrågan på frakter hos fraktrederierna. Därtill har två åländska passagerarrederier gjort stora investeringar i fartygsinköp respektive omstruktureringar, vilket lett till mindre betalda samfundsskatter år 2008.

Vi bör också komma ihåg att skattegottgörelsen var rekordhög år 2005, 35,1 miljoner euro, som ett resultat av de försäljningsvinster och sålunda kapitalinkomstskatter som försäljningen av chipsaktierna genererade. Åren 2006 och 2007 var skattegottgörelsen 10 miljoner euro lägre än rekordåret, men ändå på relativt höga nivåer jämfört med tidigare års gottgörelser. Detta kan delvis förklaras med kapitalinkomstskatter som till exempel försäljningen av Birkaaktier genererade.

⁷ I den kommande ÅSUB-rapporten *Ekonomisk översikt för den kommunala sektorn – Hösten 2009* presenteras en prognos för skattegottgörelsen för de kommande åren.

År 2009 förväntas intäkterna av samfundsskatterna och skatterna på kapitalinkomster fortsättningsvis vara svaga på grund av svaga resultat bland företagen och privathushållens fortsatt låga kapitalinkomster. Dessutom kommer förvärvsinkomstskatterna att utvecklas svagt under år 2009 som ett resultat av utflaggningarna under året. Även det utökade pensionsinkomstsvdraget och det nya arbetsinkomstsvdraget, som infördes år 2009, bidrar till att förvärvsinkomstskatterna växer långsamt. År 2010 beräknas samfundsskatterna öka, då ekonomin långsamt förväntas börja återhämta sig.

Kommunernas ekonomi finansieras i huvudsak av skatteinkomster (drygt hälften av de totala intäkterna), följt av landskapsandelarna (en fjärdedel) samt olika avgifter och intäkter (en fjärdedel). Poängteras bör att nyckeltalen i de kommunala boksluten och budgeterna påverkas av flera aktuella reformer. För det första återinfördes det åländska allmänna avdraget i kommunalbeskattningen år 2007, vilket innebar att intäkterna från kommunalskatten minskade. Kommunerna kompenserades dock för detta via landskapsandelarna. För det andra förnyades landskapsandelssystemet år 2008, vilket resulterade i att kommunernas landskapsandelar ökade med en tredjedel från år 2007 till 2008.

Skattefinansieringen, det vill säga skatteintäkterna och landskapsandelarna sammantaget, ökade enligt kommunernas bokslut år 2008 med 18 procent eller med 18,7 miljoner euro samtidigt som nettodriftsutgifterna ökade med nästan 9 procent eller 8,2 miljoner euro. Årsbidraget ökade med hela 106 procent och räkenskapsperiodens resultat uppvisade ett överskott om runt 10 miljoner euro.

Det stärkta årsbidraget ska dock täcka större avskrivningar och eventuella amorteringar. Enligt det nya landskapsandelssystemet har nämligen kommunernas egen andel av investeringarna ökat. Landskapsandelarna för driften har blivit större på bekostnad av finansieringsandelarna för investeringar.

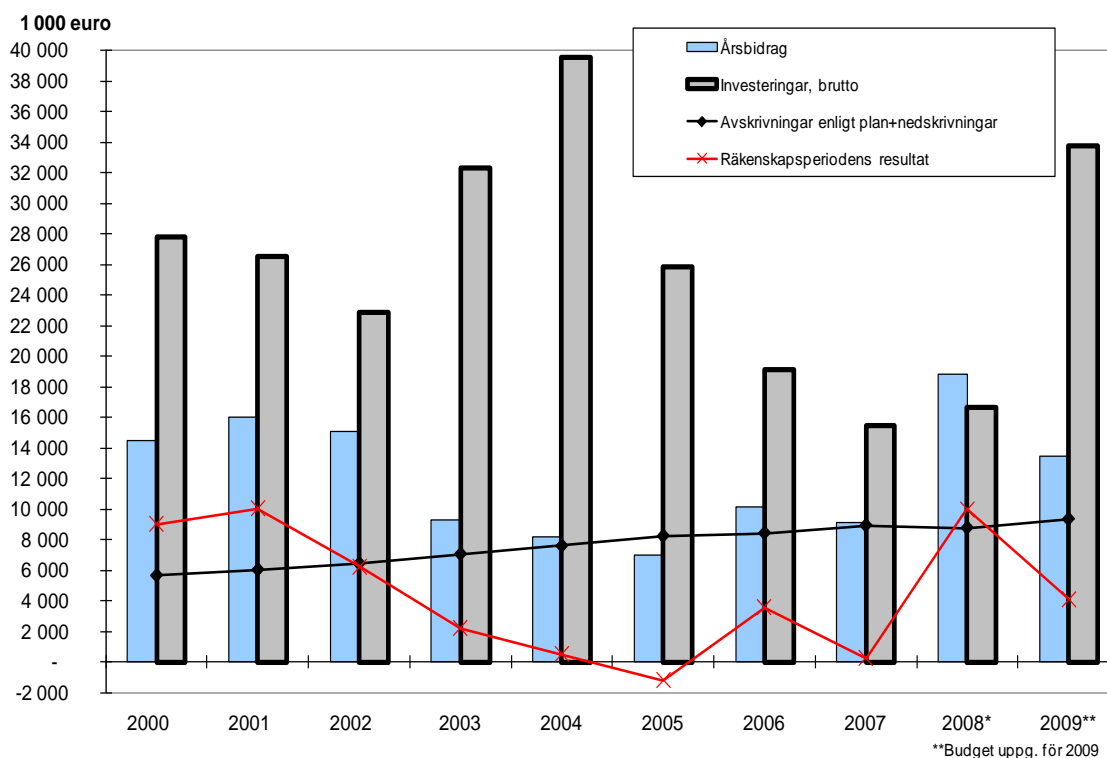
Den genomsnittliga kommunalskattesatsen steg från 16,77 år 2008 till 17,05 i år, tre kommuner höjde och två kommuner sänkte skatteprocenten. Då det gäller fastighetsskatterna beskattar endast en kommun (Finström) bostäder för stadigvarande boende år 2009, medan alla kommuner har den högsta tillåtna skattesatsen på fritidsbostäder, 0,9 procent.

Enligt kommunernas budgeter för år 2009 förväntas årsbidraget minska med 28 procent. Nettodriftskostnaderna förväntas nämligen öka med 8 procent samtidigt som skattefinansieringen väntas öka med två procent, utvecklingen av skatteintäkterna

förväntas vara svag. De åländska kommunerna har sammantaget budgeterat med ett överskott om drygt fyra miljoner euro, men skillnaderna mellan kommunerna är betydande. Under år 2009 budgeterar alla kommuner investeringar och totalt uppgår de planerade investeringarna till närmare 34 miljoner euro, vilket är dubbelt mer än i 2008 års bokslut.

Utvecklingen av kommunernas årsbidrag, avskrivningar, investeringar och resultat åren 2000-2009 åskådliggörs i *Figur 15*. Årsbidraget täckte precis avskrivningarna år 2007 och år 2008 var årsbidraget dubbelt så stort som avskrivningarna. År 2009 förväntas årsbidraget överstiga avskrivningarna med 44 procent och de planerade bruttoinvesteringarna fördubblas.

Figur 15. Kommunernas samlade årsbidrag, avskrivningar samt resultat, 1.000 euro

Det bör dock poängteras att det försvagade ekonomiska läget säkerligen har fått kommunerna att ompröva viktiga inkomst- och utgiftsposter år 2009. Vi kan sålunda anta att de åländska kommunernas uppskattningar av till exempel skatteinkomsternas utveckling och de planerade investeringarna har blivit dystrare än de var i budgeten för år 2009.

Preliminära uppgifter från Skatteförvaltningen visar nämligen att de åländska kommunernas andel av samfundsskatterna år 2008 minskade med cirka 55 procent eller nästan 6,3 miljoner euro jämfört med år 2007. Däremot ökade kommunalskatten preliminärt med knappt sex procent eller nästan 3,7 miljoner euro och fastighetsskatten med fyra procent eller nästan 66 000 euro år 2008.

För att kompensera för det stora avbräcket i samfundsskatterna, som även drabbat ett stort antal kommuner i Riket, har regeringen i Helsingfors beslutat att höja kommunernas andel av samfundsskatten från 22,03 till 32,03 procent åren 2009-2011 genom att temporärt minska statens andel av samfundsskatterna. I skrivande stund är det ännu oklart om denna höjning av kommunernas andel av samfundsskatterna även kommer de åländska kommunerna tillgodo eller om Lagtinget istället beslutar att bibehålla kommunernas andel av skatten på 22,03 procent.

4.3 Läget i det privata näringslivet

Bilden av konjunkturläget i det privata näringslivet är något motsägelsefull. Som vi kommer att se nedan var tillväxten hos företagen överlag god i fjol. Efter en stark omsättningstillväxt 2008 kom nergången första kvartalet i år. Ändå är de yttre tecknen på ekonomisk nergång få. Även om arbetslösheten ökat sedan i våras ligger vi långt ifrån nivåerna under 1990-talskrisen. Därtill har vi haft ett positivt inflyttningsnetto under de två första kvartalen 2009, och nettot förväntas bli positivt även i år; närmare 200 personer.

Vi har också nu en relativt låg skuldsättningsgrad hos åländska företag, vilket bl.a. kan ha bidragit till den låga konkursfrekvensen i landskapet. Den låga skuldsättningsgraden har gjort företagen mindre känsliga för konjunktturnergångar.

Inom passagerarsjöfarten har vi för närvarande ingen omedelbar kris. Passagerar-, och i vissa fall, fraktvolymerna har ökat trots den ekonomiska krisen. Med måttligt stigande bunkerkostnader, och en gradvis starkare svensk krona framöver, torde nergången i omsättningens tillväxt och i resultat kunna bromsas.

Inom delar av fraktsjöfarten är det däremot direkt krisartat. Delar av sektorn gjorde rejäla förluster redan ifjol, och eftersom efterfrågan på fraktmarknaderna varit synnerligen svag under innevarande år får vi räkna med fortsatta och betydligt större förluster under detta år.

De åländska bankerna har än så länge klarat sig relativt bra genom finanskrisen, tack vare att man inte varit direkt exponerade mot dåliga lån och krisbranscher. Man kan

räkna med att det låga ränteläget ger ett lägre räntenetto trots volymökning på inlåning och utlåning.

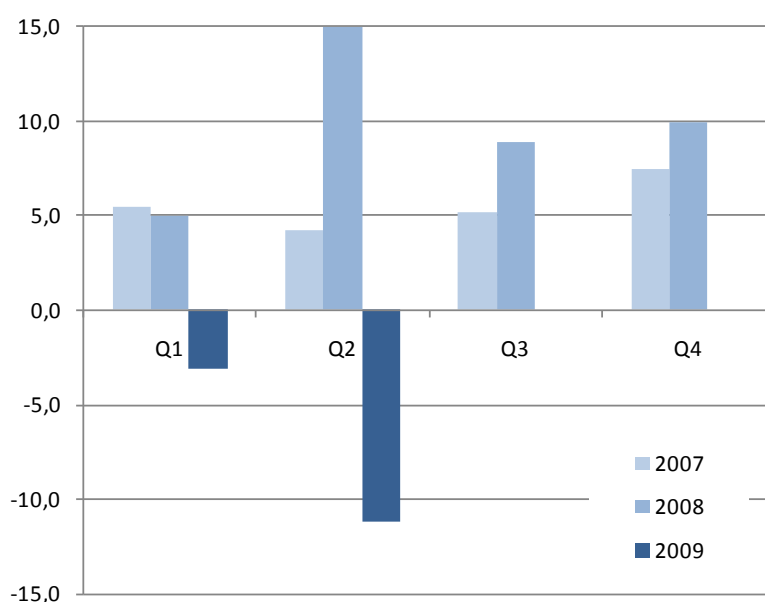
En närmare titt på omsättningens utveckling i det åländska privata näringslivet i *Tabell 3*, *Figur 16*, och *Figur 17* visar att det dröjde till innevarande år innan krisen märktes i företagens omsättning och skattebetalningar. Som framgår av *Tabell 3* var nergången i omsättning mellan första respektive andra kvartalet 2008 och 2009 avsevärda. Nergången mellan andra kvartalet (Q2) 2008 och 2009 var den kraftigaste sedan 2003. Vi räknar med att de tidigare nergångarna 2003 och 2006 i första hand berodde på utflaggningar av fartyg, medan nergången i år till en del är konjunkturdriven.

Tabell 3. Omsättningens tillväxt kvartalsvis (Q), 2003- 2009 (löpande priser)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Q1	15,5	-0,5	0,2	1,3	5,5	5,0	-3,1
Q2	8,5	-1,7	6,6	-2,9	4,3	15,0	-11,2
Q3	4,7	3,8	5,6	-4,8	5,2	8,9	
Q4	3,7	3,3	4,7	-2,4	7,4	9,9	

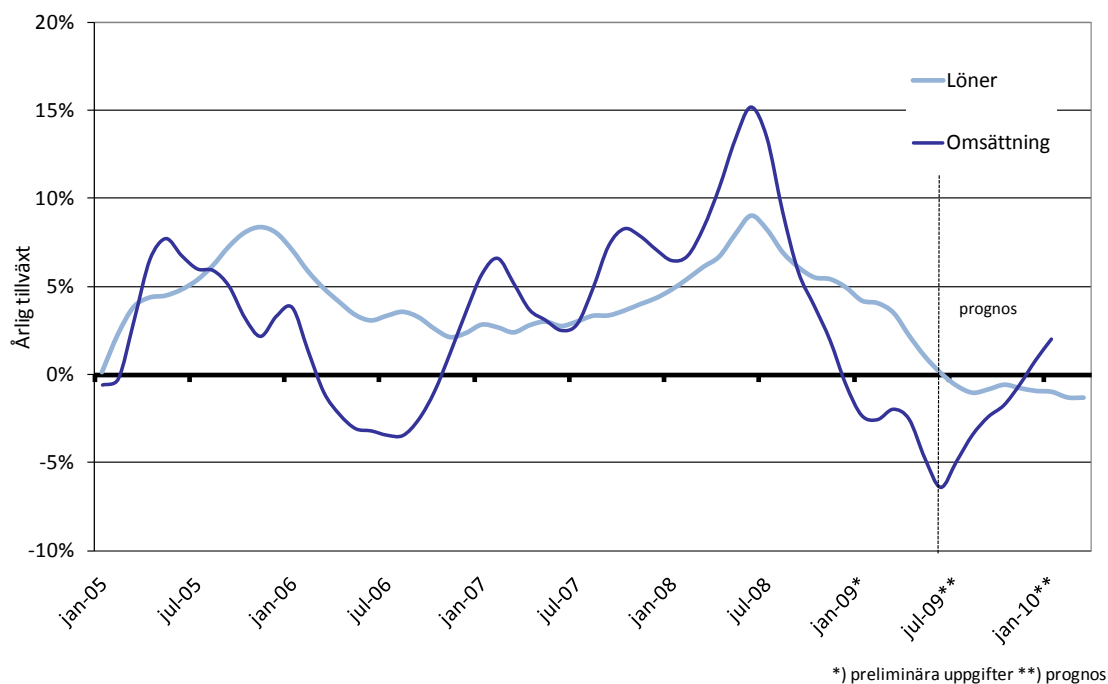
Källa: Egna bearbetningar av ÅSUBs registeruppgifter

Figur 16. Omsättningens tillväxt kvartalsvis, januari 2007- juni 2009 (löpande priser)

Källa: Egna bearbetningar av ÅSUBs momsregister

Figur 17. Omsättnings- och lönetillväxten, hela näringslivet, januari 2005 - januari 2010

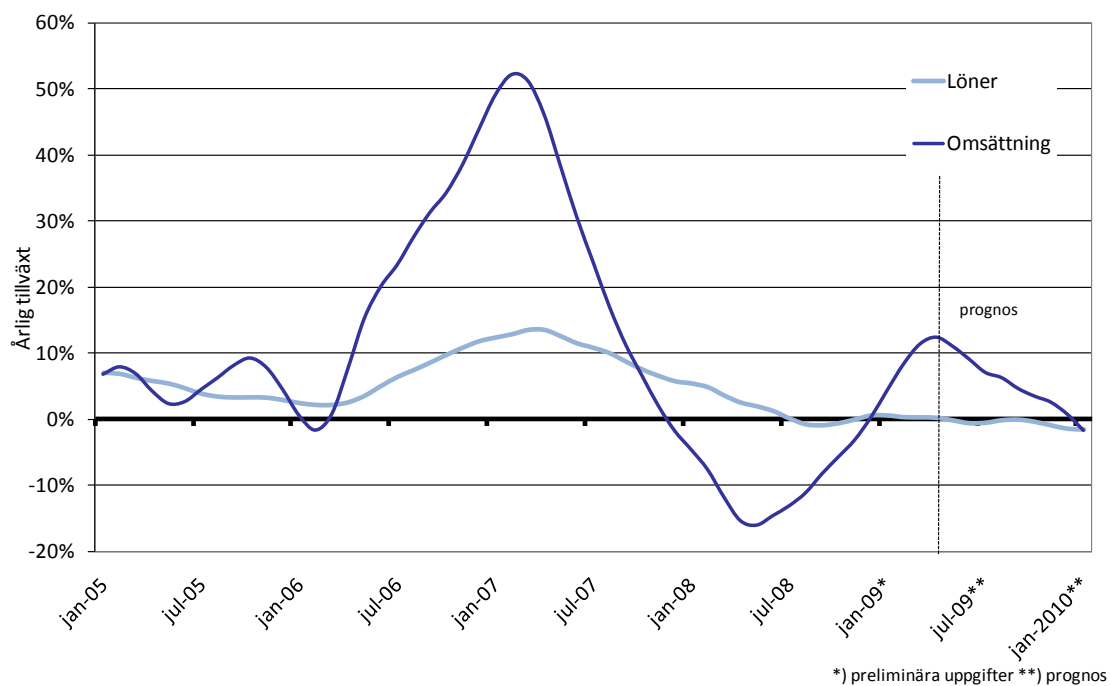

Tillväxten av den samlade omsättningen och lönesumman i det privata näringslivet framgår av *Figur 17*. Som synes var perioden januari 2007 och fram till och med det första halvåret 2008 stark, därefter inträffade nergången. Enligt befintliga data för de två första kvartalen 2009 var omsättningstillväxten negativ, och enligt prognosen för de därpå följande kvartalen blir den fortsatt negativ. Också löneutvecklingen ser enligt prognosen ut att bli negativ under andra hälften av 2009.

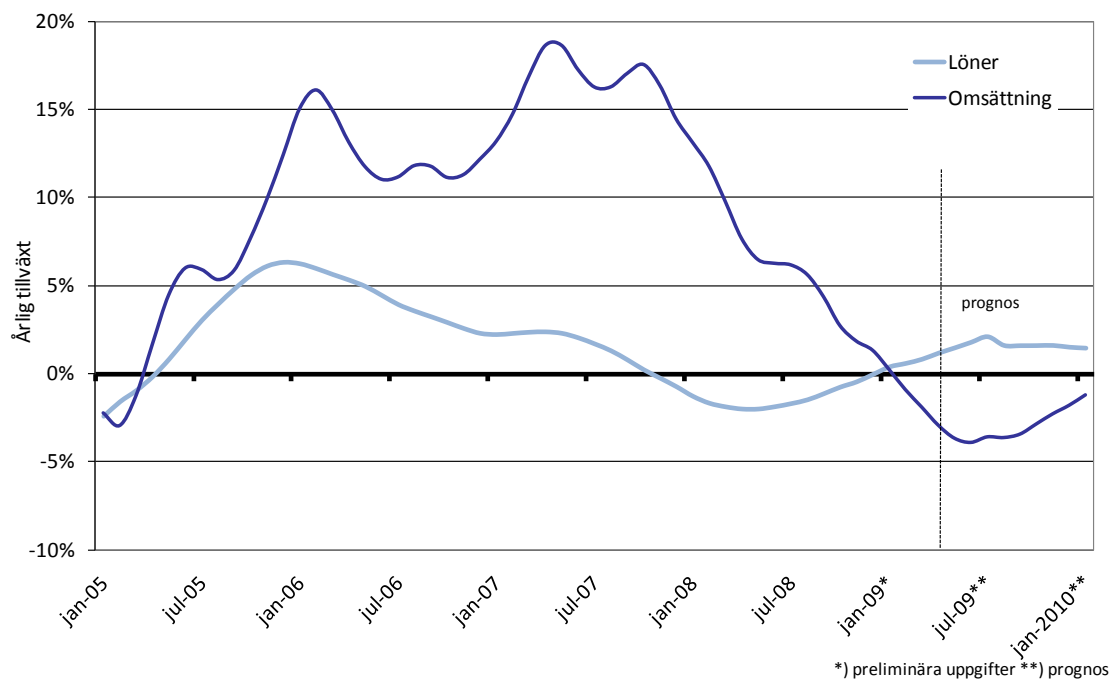
Inom *primärsektorn* sjönk omsättningstillväxten i branschen dramatiskt under fjolåret efter två starka år 2006-2007. Medan lönesummans tillväxt i stort sett legat kring 0 sedan det tredje kvartalet 2008, har omsättningen under detta år varit positiv. Vi bedömer att utvecklingen inom branschen blir svag under det kommande halvåret.

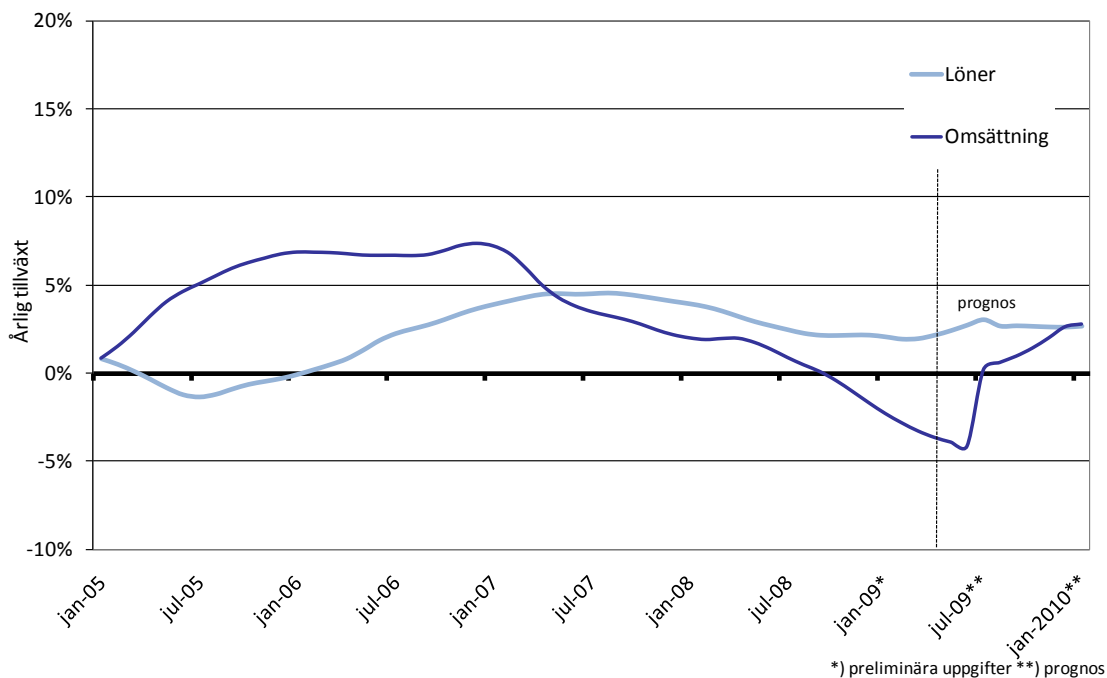
Som helhet har perioden 2005-2008 varit en period av stark omsättningstillväxt inom *livsmedelsindustrin* (se *Figur 19*). Att lönesummans tillväxt varit betydligt blygsammare kan tyda på en fördelaktig produktivitetsutveckling. Nergången i omsättningens tillväxt började från en hög nivå redan hösten 2007 och har fortsatt neråt sedan dess och enligt våra preliminära uppgifter har tillväxten under 2009 varit negativ. Förmodligen ser vi här resultatet av bortfall på exportmarknaderna.

Figur 18. Omsättnings- och lönetillväxten inom primärsektorn, januari 2005 - januari 2010

Figur 19. Omsättnings- och lönetillväxten inom livsmedelsindustrin, januari 2005 - januari 2010

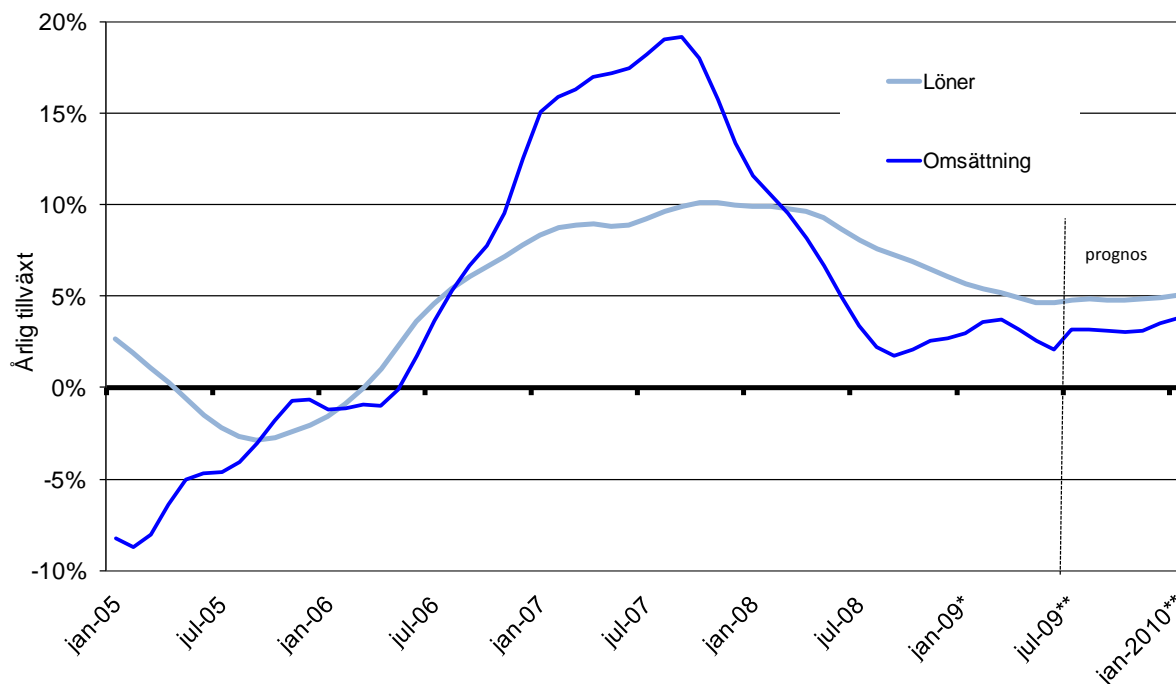
Figur 20. Omsättnings- och lönetillväxten inom övrig industri, januari 2005 - januari 2010

Den övriga *tillverkningsindustrin* har haft en betydligt mer blygsam tillväxt under senare år. Nergången i omsättningstillväxt som inleddes 2007 har fortsatt sedan dess och har sedan hösten 2008 varit negativ (*Figur 20*). Branschen är den mest exportberoende inom det åländska näringslivet och här ser vi säkert resultatet av en vikande exportefterfrågan. Effekterna av den internationella konjunkturergången har emellertid varit begränsade, och ser ut att vara på väg att vända. Vilket också visas av att man inom branschen hade ca 60-70 personer permitterade under våren, medan man efter sommaren endast hade ett 10-tal permitterade.

Den konjunkturkänsliga *byggbranschen* ser ut att ha klarat sig något bättre än vi väntade i vårens konjunkturanalys. Det har fortsatt att byggas i såväl offentlig som privat regi under året och byggverksamheten ser ut att fortsätta på i det närmaste samma nivå under det kommande halvåret. Visserligen har några offentliga investeringar skjutits fram, men i och med bl.a. tillbyggnaden av sjöfartsmuseet kommer den offentliga byggnivån att hållas uppe.

Efter en stark tillväxt av omsättningen från tredje kvartalet 2006 och två år framåt (bl.a. med byggandet av Alandica Kultur och Kongress) har tillväxten i branschen sjunkit till mer normala nivåer. Tillväxten av lönesumman har följt ungefär samma utveckling, men längs en något jämnare kurva.

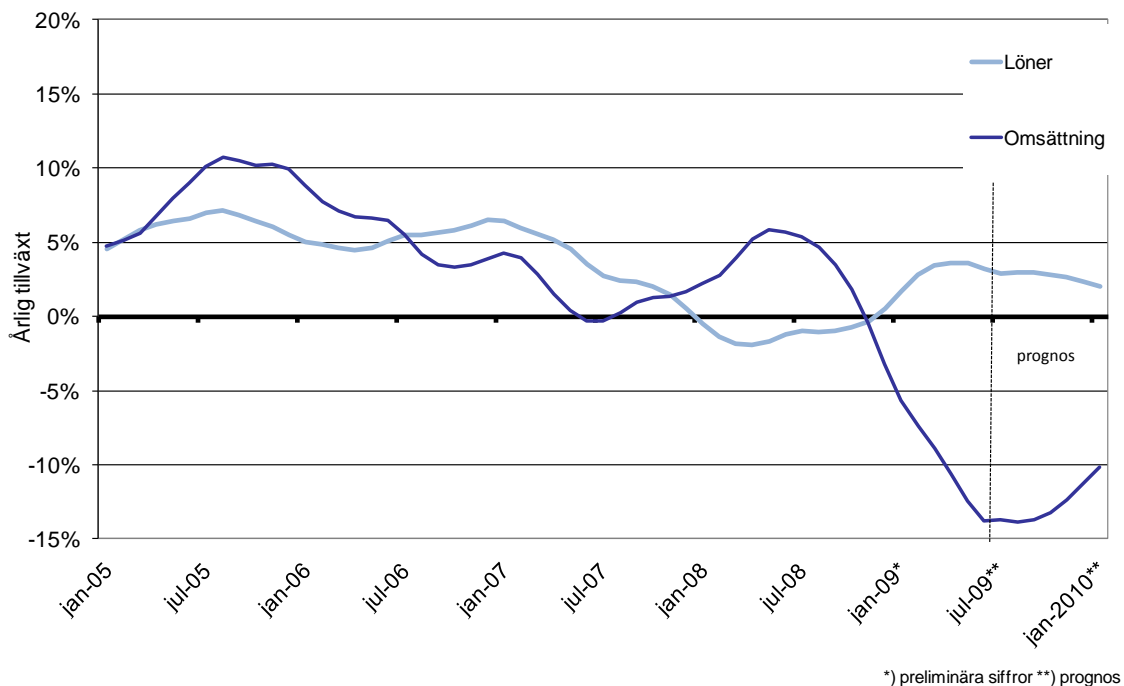
Figur 21. Omsättnings- och lönetillväxten inom byggsektorn, januari 2005 - januari 2010

*) preliminära siffror **) prognos

Omsättningstillväxten inom branschen *handel* har varit svag ända sedan mitten av 2006. Som framgår av *Figur 22* inträffade under andra halvåret 2008 en kraftig nergång som enligt våra preliminära registeruppgifter fortsatt under 2009. Den ekonomiska lågkonjunkturen har tydligen inverkat starkt negativt på den åländska handeln. Hushållen har avstått från att investera i kapital- och sällanköpsvaror och istället ökat sitt sparande, vilket är det vanliga mönstret i kristider. Den kraftiga nergången har inträffat samtidigt som krisen och omsättningen övergick till att bli negativ redan i slutet av 2008. Våra preliminära uppgifter visar att vi var nere på en negativ tillväxt motsvarande drygt -13 procent i juni. Förutom att hushållen hållit igen i sin konsumtion, har säkert ålänningarnas inköp i Sverige och den fördelaktiga växelkursen gentemot den svenska kronan bidragit till nergången för den åländska handeln.

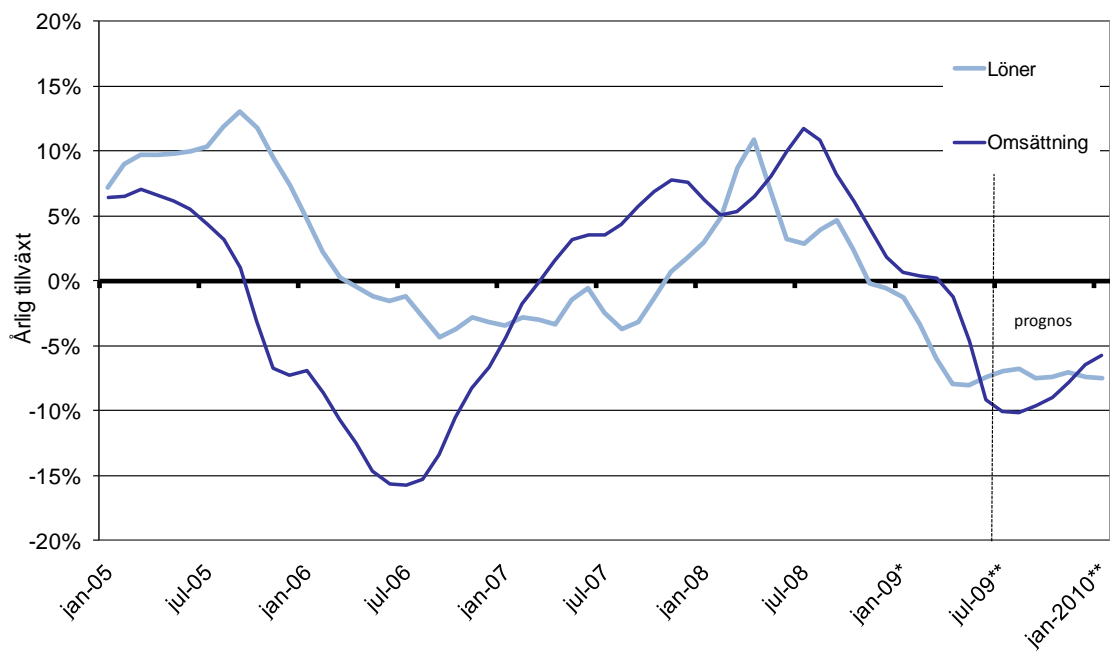
Det finns en uppenbar risk att den negativa tillväxten kommer att fortsätta under hösten och vintern. Den förväntade åtstramningen av den offentliga ekonomin kommer ytterligare att minska efterfrågan inom handeln.

Figur 22. Omsättnings- och lönetillväxten inom handeln, januari 2005 - januari 2010

Transportbranschen där sjöfarten ingår är fortfarande ryggraden i den åländska ekonomin. Bilden av läget inom sjöfarten är något motsägelsefull; situationen varierar beroende på var rederiet i fråga är verksamt. Aktörerna inom den åländska passagerarsjöfarten är finansiellt stabila, och klarar av att överbrygga konjunkturerängången. Det är den hårda konkurrenssituationen som hållit intjänning och resultat nere. Sammantaget har passagerar- och fraktvolymerna ökat, men eftersom konkurrensen och den svaga kronan pressat konsumtions- och prisnivåerna har man inte kunnat tillgodogöra sig den tillväxten ekonomiskt.

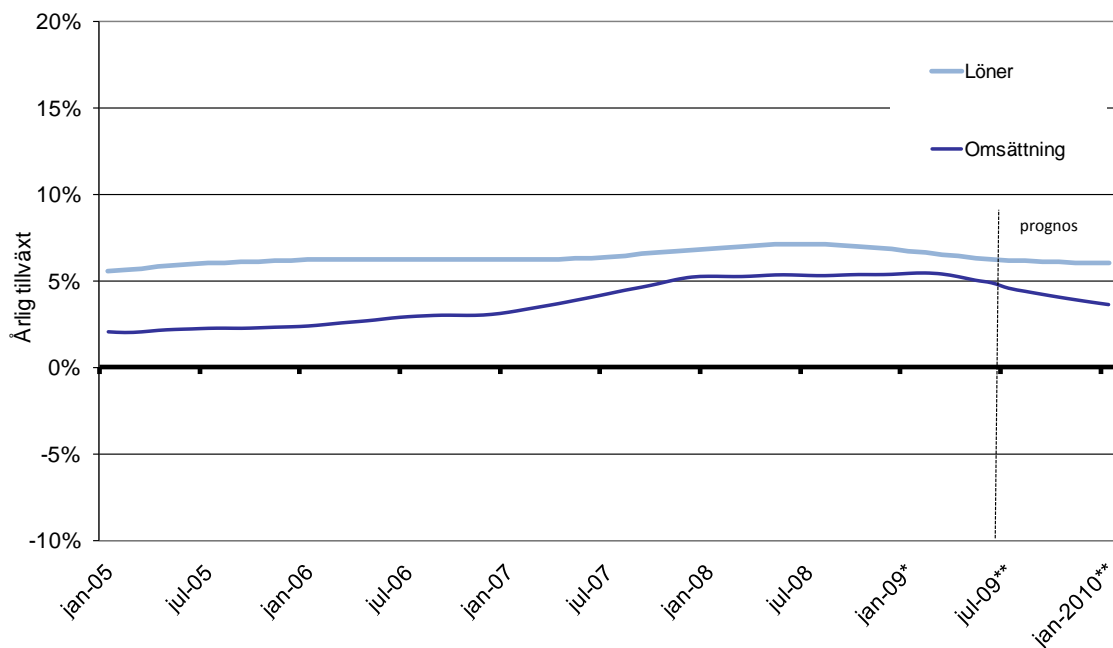
Än så länge har man fördelen av relativt låga bunkerkostnader, och man kan möjligen också dra fördel av höjningen av alkoholskatten som genomfördes i början av oktober. Vi förväntar oss dessutom att den förstärkning av den svenska kronan som fortgått sedan i våras kommer att fortsätta, så att vi hamnar på ett årsgenomsnitt i förhållande till Euron kring 9,75 nästa år och 9,50 år 2011. Därför ser den närmaste framtiden inte alldeles mörk ut för passagerarsjöfarten, även om den kommer att få leva med den skarpa konkurrenssituationen under överskådlig tid.

Figur 23. Omsättnings- och lönetillväxten inom transport, januari 2005 - januari 2010

*) preliminära siffror **) prognos

Figur 24. Omsättnings- och lönetillväxten inom hotell- och restaurang, januari 2005 - januari 2010

*) preliminära uppgifter **) prognos

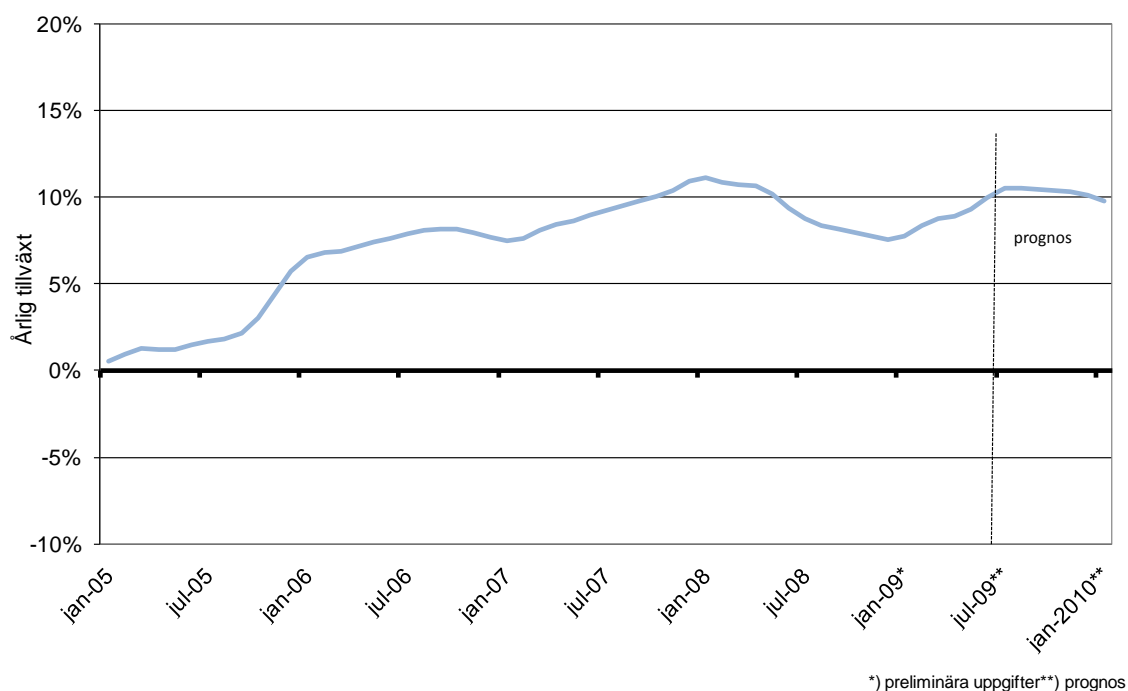
Situationen inom fraktsjöfarten är betydligt svårare och då i synnerhet för de mindre rederierna som inte seglar på längre kontrakt. Situationen kännetecknas av ett kraftigt fraktbortfall, och av överkapacitet. Detta gäller såväl torrlast- som oljefrakten.

Hotell- och restaurang har haft en svag tillväxt överlag under senare år (*Figur 24*). Efter en hyfsad högsäsong i sommar, ser omsättningstillväxten nu ut att vika. Att lönetillväxten (den ljusa kurvan i figuren) kontinuerligt ligger på en högre nivå än omsättningstillväxten tyder på en svag produktivitet i branschen som helhet.

De åländska *bankerna* ser ut att ha gått något bättre än som förväntades i början av året. Likviditeten i interbanksystemet är på väg att återhämta sig. Bankerna har inte lidit några större kreditförluster. Lånevolymerna, såväl in- som utlåningen, har ökat. Bankernas räntenetto och intjäning har sjunkit på grund av lägre ränteläge trots att volymen på deras inlåning såväl som utlåning ökat. Man har också på sina håll fått se en minskning av det förvaltade fondkapitalet.

Vi kan förvänta oss en hyfsad volymutveckling på lånesidan under den kommande halvårsperioden, men intjäningen på verksamheten kommer att fortsättningsvis begränsas av det låga ränteläget.

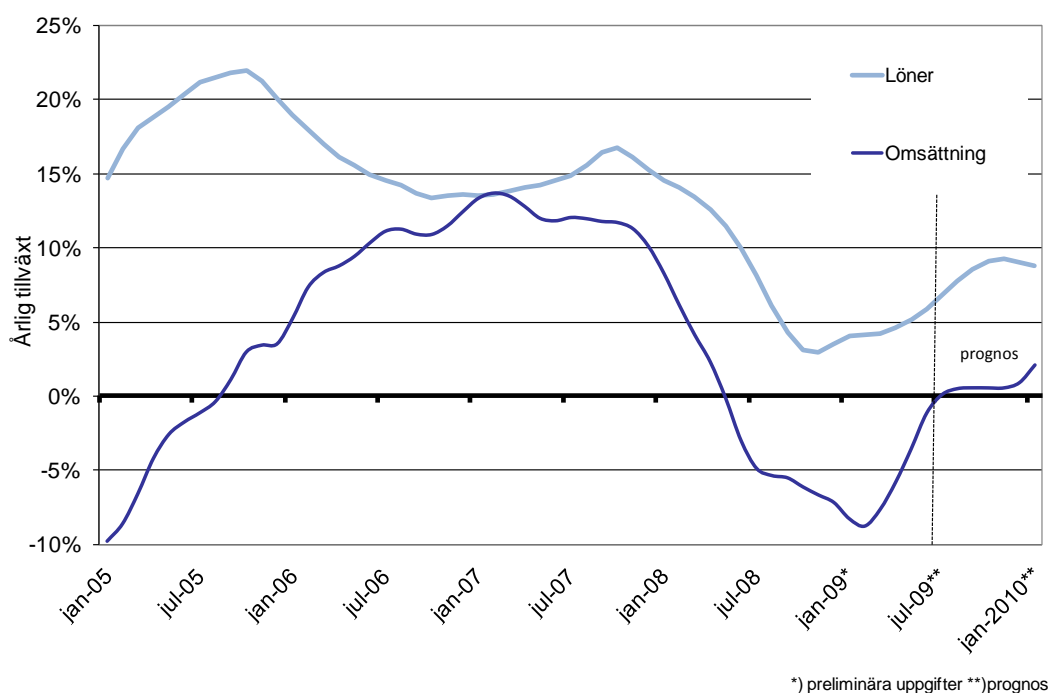
Figur 25. Lönetillväxten inom finanssektorn, januari 2005 - januari 2010

Försäkringsbranschen har drabbats av lågkonjunkturen, genom en allmänt ökad risknivå på marknaderna, och en försvårad tillgång till kapital. Dessutom har lönsamheten pressats av en ökande konkurrens. Vi bedömer att för att försäkringsverksamheten skall stabiliseras och återvända till tidigare lönsamhetsnivå, så krävs en ytterligare stabilisering inom det finansiella systemet, och för sjöförsäkringar en återgång till normala betingelser vad gäller tillväxt i internationella frakter, och en internationellt stabil omvärld.

De kraftiga svängningarna i kurvorna som visar omsättnings- och lönetillväxten inom branscherna företagstjänster (*Figur 26*) respektive personliga tjänster (*Figur 27*), beror delvis på omstruktureringar i för branscherna dominerande bolag som inneburit att en del av ett större bolag statistiskt omklassificerats från en bransch till en annan. Vi måste därför vara försiktiga i tolkningen av diagrammen.

Figur 26. Omsättnings- och lönetillväxten, inom företagstjänster, januari 2005 - januari 2010

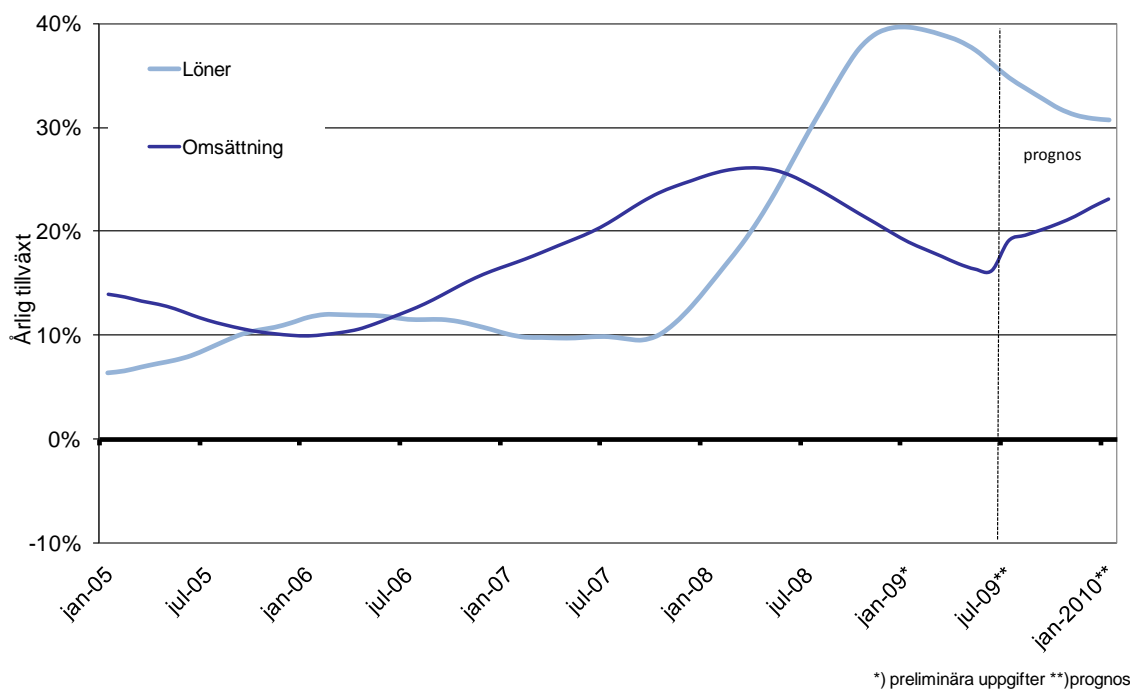
Branschen *företagstjänster* består av företag inom fastighets- och mäklarbranschen, juridiska byråer, bokföring, konsultverksamhet, arkitekter, projekterings-, planeringsföretag, reklambyråer, m.fl. Omsättningstillväxten inom branschen har varit negativ under 2009, enligt våra preliminära registeruppgifter (den mörka kurvan i *Figur 26*). Prognosen (juli 2009-januari 2010) visar på en återhämtning och en svagt positiv

tillväxt under de kommande månaderna. Lönetillväxten följer samma mönster men på en högre tillväxtnivå.

Branschen *personliga tjänster* består av tandläkare, privata läkarmottagningar, tvättfirmor, frisörsalonger, bilskolor, diverse frilansare, m.fl. Också här visar vår prognos att trenden med avtagande tillväxt i omsättningen bryts vid halvårsskiftet 2009 (*Figur 27*). Lönetillväxten har varit mycket stark, men den kommer högst troligt att avta under den kommande halvårsperioden.

Om man slår samman de två branscherna företags- och personliga tjänster och granskar deras omsättningstillväxt finner vi en neråtgående trend. Den är säkert i nuläget driven av den ekonomiska lågkonjunkturen, och kommer förmodligen att fortsätta under den kommande sexmånadersperioden. *Tjänstebranschen som varit tillväxt drivande i den åländska ekonomin har alltså definitivt påverkats av nergången i finanskrisens spår.*

Figur 27. Omsättnings- och lönetillväxten inom personliga tjänster, januari 2005 - januari 2010

Källor och referenser (urval)

Aktia (2009) Ekonomisk översikt, augusti 2009

Dagens industri, diverse nummer

Dagens industris hemsida (<http://www.di.se>)

ECB (<http://www.ecb.int/>)

Economist, diverse nummer

ETLA (2009) *Suhdanne* 2009/2

European Central Bank (2009) *Monthly Bulletin*, August

FED (<http://www.federalreserve.gov/>)

Finansministeriet, Finland (2009) Bilaga till regeringens proposition till Riksdagen om statsbudgeten för 2010. Ekonomisk översikt september 2009

Finlands Bank (<http://www.bofi.fi>)

Handelsbanken (2009) Global konjunkturprognos, 26 augusti 2009

Investment Tools (http://www.investmenttools.com/futures/bdi_baltic_dry_index.htm)

Konjunkturinstitutet (2009), Konjunkturläget augusti 2009

Löntagarnas forskningsinstitut, Finland (2009) 'Prognos 1.9.2009: Ekonomisk prognos 2009-2010'

Nordea (2009) 'Ekonomiska utsikter september 2009'

Pellervo (2009) *Suhdannekuva, Maa- ja elintarviketalous. PTT-katsaus* 3/2009

Riksbanken (<http://www.riksbank.se>)

SEB (2009) *Nordic Outlook*

SCB (<http://www.scb.se>)

Sjöfartsbranschens utbildnings- och forskningscentral vid Åbo universitet (2009) 'Rederibarometern juni 2009'

Statistikcentralen (<http://www.stat.fi>)

The Conference Board, *Consumer Confidence Survey*
(<http://www.conferenceboard.org/economics/consumerConfidence.cfm>)

ÅLANDS STATISTIK OCH UTREDNINGSGSBYRÅ

Ålands statistik- och utredningsbyrå, ÅSUB, är en fristående enhet vars huvuduppgift är att verka som Ålands officiella statistikmyndighet och bedriva kvalificerad utrednings- och forskningsverksamhet.

ÅSUB producerar fortlöpande aktuell statistik inom en rad olika samhällsområden. Tyngdpunkten i analysverksamheten utgörs av utredningar inom det ekonomisk-politiska området. Statistiska sammanställningar publiceras regelbundet i serierna ÅSUB Statistik och ÅSUB Statistikmeddelande, medan serien ÅSUB Rapport innehåller utredningar, analyser och annan information om Ålands ekonomi och samhälle.

Mer information om verksamheten och publikationer finns på ÅSUB:s hemsida www.asub.ax

ÅLANDS STATISTIK- OCH
UTREDNINGSGSBYRÅ

Tfn +358 (0)18 25490
Fax +358 (0)18 19495
info@asub.ax
www.asub.ax

Ålandsvägen 26
PB 1187
AX-22 111 MARIEHAMN